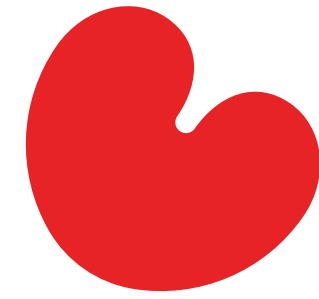

Provinsje
Fryslân

Samen voor een leefbare provincie

Lokkich en sûn
libje yn Fryslân

September 2025

"Leefbaarheid ontstaat waar mensen
elkaar ontmoeten, zich gehoord en
gezien voelen en samen vorm geven
aan hun omgeving."

Voorwoord

Voor u ligt de nieuwe beleidsbrief Leefbaarheid:
Lokkich en sûn libje yn Fryslân.

Leefbaarheid is de basis van ons geluk: het gaat om een prettige plek om te wonen, voorzieningen die bereikbaar zijn, een sterke gemeenschap en een gezonde leefomgeving. Het bepaalt of mensen zich thuis voelen en met vertrouwen vooruitkijken. Friezen waarderen hun leven met een acht en behoren daarmee tot de gelukkigste inwoners van Nederland. Daar mogen we trots op zijn – en dat vraagt ook zorg en aandacht om dit voor de toekomst te behouden.

Want leefbaarheid is geen vanzelfsprekendheid. Onze provincie vergrijst, het aantal jongeren neemt af, voorzieningen staan onder druk en ook de sociale samenhang verandert. We willen ervoor zorgen dat Fryslân een provincie blijft waar iedereen zich thuis voelt en kan meedoen, of je nu in een van onze elf steden of in een van de 412 dorpen woont. Daarom zetten wij in op drie pijlers: een sterke sociale gemeenschap, een vitale en gezonde gemeenschap en een gelijke gemeenschap waar kansen eerlijk worden verdeeld.

In Fryslân kennen we de kracht van vrijwilligerswerk, van het rijke verenigingsleven en van dorpshuizen en bibliotheken als ontmoetingsplaats. Daar bouwen we op voort. We investeren in de kracht van gemeenschappen, in het verbeteren van vitaliteit en gezondheid, in toegankelijk onderwijs en voorzieningen, in taalvaardigheid en gelijke kansen voor iedereen.

Als provinsje zijn we trots op onze gemeenschap. Op hoe Friezen voor elkaar zorgen, op de taal, de cultuur en de verbondenheid die ons sterk maken. Maar leefbaarheid is niet alleen een verantwoordelijkheid van de overheid, maar een verantwoordelijkheid van ons allemaal. Met deze beleidsbrief zetten we samen koers naar 2040: voor een leefbaar, gelukkig en gezond Fryslân, waar iedereen kan meedoen.

Sijbe Knol,
Gedeputeerde Leefbaarheid

Inhoud

Voorwoord	2	Bijlage 1 Terugblik op de vorige beleidsbrief	24
		Van bevolkingsdaling naar demografische balans	24
1 Daarom deze beleidsbrief	4	De vier actielijnen	24
Focus van deze beleidsbrief	4		
2 Blik op 2040: drie vragen die Fryslân uitdagen	6		
3 Onze ambitie voor een leefbaar Fryslân	8	Bijlage 2 Koppeling met andere beleidsvelden	27
3.1 Onze ambitie	8	Provinciale Omgevingsvisie (POVI)	27
3.2 Hoe we daar komen	9	Natuur	27
3.3 Dit Fryslân willen we zijn!	9	Landbouw	27
3.4 Drie pijlers voor leefbaarheidsbeleid	10	Wonen	27
		Mobiliteit	28
		Economie	28
		Recreatie en toerisme/gastvrijheidseconomie	28
		Sport en beweging	29
		Cultuur	29
		Friese taal en meertaligheid	29
4 Rollen en aanpak	11	Erfgoed	29
4.1 Vier rollen	11	Energie	29
4.2 Vijf leidende principes	12		
4.3 Samenwerking	13		
		Eindnoten	30
5 Dit gaan we doen!	15	Colofon	31
5.1 We bevorderen sociale cohesie	15	Disclaimer toegankelijkheid	31
5.2 We verbeteren vitaliteit en gezondheid	17		
5.3 We maken meedoen voor iedereen mogelijk	18		
5.4 We ontwikkelen en delen kennis	21		
6 Monitoring en evaluatie	22		
7 Aan de slag!	23		

Hoofdstuk 1

Daarom deze beleidsbrief

Friezen zijn de gelukkigste inwoners van Nederland en doen veel vrijwilligerswerk. Ze geven de kwaliteit van hun leven ongeveer een acht. Toch is actie nodig. De Friese bevolking vergrijsd snel en er worden minder kinderen geboren. Dit leidt tot knelpunten op de arbeidsmarkt en in de zorg, en tast de sociale samenhang van de Friese samenleving aan. Ook maken inwoners zich zorgen over het landschap, klimaat en verlies van biodiversiteit. De leefbaarheid staat onder druk, en daarmee ook het Friese geluk.¹

In het bestuursakkoord 2023-2027 *Oparbeidzje foar Fryslân* staat dat de provinsje wil blijven bijdragen aan leefbare wijken, buurten en dorpen. Deze beleidsbrief geeft invulling aan die belangrijke ambitie en beschrijft hoe de provinsje eraan kan bijdragen de leefbaarheid in Fryslân te behouden én te versterken.

Focus van deze beleidsbrief

Leefbaarheid gaat over de mate waarin de leefomgeving aansluit bij de wensen en behoeften van inwoners. Het is een breed en bovendien subjectief begrip dat samenhangt met verschillende fysieke en sociale factoren. Denk aan de woonomgeving, voorzieningen, veiligheid, het landschap, sociale samenhang, gezondheid en werkgelegenheid. Wat mensen belangrijk vinden, verschilt. Sommigen willen rust en ruimte, anderen juist levendigheid. Jongeren hebben belang bij goed

onderwijs en vervoer, gezinnen zoeken een veilige woonomgeving met een school, kinderopvang of speeltuin in de buurt, ouderen hechten aan zorg dichtbij, zoals een huisarts of apotheek, aan goed vervoer en sociaal contact. Ook per regio of gebied verschillen deze behoeften. Toch is het duidelijk: een leefbare omgeving maakt mensen gezonder en gelukkiger.

Leefbaarheid is dus veelomvattend en raakt aan vele beleidsvelden. Met regulier beleid doen we al veel aan de bevordering van leefbaarheid en met deze beleidsbrief kunnen we daar een plus op zetten. Vanuit de positie van middenbestuur levert de provinsje een aanvulling op inspanningen van gemeenten, die primair verantwoordelijk zijn voor de meeste leefbaarheidsthema's. In deze beleidsbrief leggen we de focus op:

Zie volgende pagina

- *Het landelijke gebied* - Fryslân is dunbevolkt met veel kleine kernen. Bereikbaarheid en behoud van voorzieningen vragen hier meer aandacht dan in de steden. Daarom richten we ons op de leefbaarheid in het landelijk gebied zodat deze niet achterblijft bij stedelijke ontwikkelambities.
- *Drie thema's* – We kiezen drie herkenbare leefbaarheidsthema's die centraal staan in deze beleidsbrief: de sociale gemeenschap, de gezonde gemeenschap en de gelijke gemeenschap. Deze thema's worden naar acties vertaald in een uitvoeringsprogramma.
- *De niet-ruimtelijke kant van leefbaarheid* - Allerlei ruimtelijke ontwikkelingen, zoals klimaatverandering, woningbouw of energietransitie, beïnvloeden de leefbaarheid natuurlijk ook. Dat geldt ook voor geopolitieke zaken, zoals extra oefenruimte voor Defensie of de opvang van vluchtelingen. Consequenties van dit soort ontwikkelingen nemen we al mee in de Provinciale Omgevingsvisie en staan dus niet in deze beleidsbrief.
- *Structuurversterking of zaken die de reikwijdte van afzonderlijke gemeenten overstijgen* – Wij investeren alleen in initiatieven die een blijvend karakter hebben en de leefbaarheid duurzaam versterken.

LEESWIJZER

We beginnen deze beleidsbrief met drie uitdagende vragen over de toekomst van Fryslân (hoofdstuk 2). Daarna laten we zien wat onze ambitie is voor een leefbare provincie (hoofdstuk 3). In hoofdstuk 4 leggen we uit welke rol de provinsje kan spelen, hoe we te werk gaan en met wie we samenwerken. In hoofdstuk 5 vertalen we onze ambitie naar pijlers met concrete acties. Tot slot beschrijven we hoe we de voortgang gaan volgen (hoofdstuk 6).

Hoofdstuk 2

Blik op 2040: drie vragen die Fryslân uitdagen

Fryslân staat voor grote veranderingen die het dagelijks leven van inwoners raken. Zoals gezegd komt ook het Friese geluk daardoor steeds meer onder druk te staan. In dit hoofdstuk bekijken we een aantal van dat soort ontwikkelingen en het effect daarvan op de leefbaarheid.

In dit hoofdstuk kijken we vooruit naar 2040. Hoe Fryslân er dan uit ziet, weten we niet. Wel dat de toekomst samenhangt met allerlei ontwikkelingen in economie, arbeidsmarkt, onderwijs, zorg en mobiliteit. Hierna kijken we naar demografische trends die richting geven aan maatschappelijke veranderingen en het welzijn van de Friezen beïnvloeden. Met name drie vragen dagen Fryslân uit:

- 1. Hoe zorgen we dat Fryslân een samenleving blijft waarin iedereen mee kan doen en zich thuis voelt, nu de bevolking ouder, gemengder en kwetsbaarder wordt?

Fryslân verandert: vergrijzing, ontgroening en meer migratie bepalen het beeld. Vooral het platteland merkt dit. Fryslân is al een van de meest vergrijzde provincies. In 2040 zijn er 90.000 meer 65-plussers dan in 2010 – een stijging van 83%. Dan is bijna 30% van de inwoners ouder dan 65. Het aantal 85-plussers zal zelfs meer dan verdubbelen. Na

2040 vlakt de groei af doordat de babyboomgeneratie verdwijnt. Tegelijk daalt het aantal geboorten. Er zijn nu al 10.000 minder jongeren (0-24 jaar) dan tien jaar geleden. Die afname wordt deels opgevangen door binnenlandse en buitenlandse migratie. Waar tien jaar geleden het aantal inwoners in vele Friese dorpskernen¹ daalde en er sprake was van krimpbeleid, ziet het beeld er nu anders uit. Uit de Friese bevolkingsprognose² blijkt dat de bevolking de komende vijftien jaar in verreweg de meeste Friese gemeenten zal toenemen. Met name in de stedelijke kernen zal het aantal inwoners stijgen.

Kortom, de bevolking wordt grijzer, gemengder en iets groter. Dat heeft onmiskenbaar gevolgen voor de zorgvraag én de draagkracht van gemeenschappen. Ook landelijk groeit de aandacht voor deze veranderingen. In haar rapport *Gematigde groei* adviseert de Staatscommissie Demografische Ontwikkelingen 2050 over hoe hiermee om te gaan.³

2. Hoe behouden we de menselijke maat en de bereikbaarheid van voorzieningen, als scholen, zorg en overheid zich steeds verder concentreren?

Demografische veranderingen worden het eerst zichtbaar in onderwijs en zorg, maar bieden ook ruimte voor vernieuwing. Scholen in basis- en voortgezet onderwijs zoeken steeds vaker samenwerking en nieuwe vormen om kwalitatief goed onderwijs te blijven bieden. Hoewel er sinds 2012 zo'n 100 basisscholen zijn gesloten, ontstaan daardoor ook initiatieven om onderwijs slimmer te organiseren en nauwer te verbinden met de gemeenschap. Minder leerlingen op de arbeidsmarkt vraagt om creativiteit in opleiden en het benutten van talenten. Tegelijkertijd groeit de zorgvraag door vergrijzing, wat kansen biedt voor innovatieve zorgoplossingen en nieuwe vormen van samenwerking, ondanks de krapte aan personeel. Landelijk wordt zorg efficiënter georganiseerd, waarbij het van belang is de toegankelijkheid te bewaken. Digitalisering en centralisatie maken dat sommige fysieke voorzieningen verdwijnen, maar dit geeft ook ruimte om digitale vaardigheden te versterken en inwoners – vooral ouderen – beter te ondersteunen. Voor een plattelandsprovincie als Fryslân, met 412 dorpen en elf steden, ligt er juist de uitdaging én kans om de menselijke maat te behouden en basisvoorzieningen op een vernieuwende manier toegankelijk en dichtbij te houden.

3. Hoe blijven we zorgen voor elkaar in een samenleving waarin mensen zich steeds meer terugtrekken in hun eigen leefwereld?

Demografische trends beïnvloeden ook het sociale leven. Minder kinderen, meer alleenstaanden en digitalisering van de maatschappij zorgen voor een groeiende individualisering. Fryslân, nog steeds bekend om zijn hechte gemeenschappen, krijgt te maken met meer eenzaamheid en afnemende sociale samenhang. Minder mensen doen mee in hun buurt, nemen deel aan activiteiten of helpen anderen. Jongeren zijn online verbonden met de hele wereld, maar voelen zich vaker eenzaam en gestrest. Tegelijk rust op hen de taak om straks essentiële beroepen van verzorgenden, monteurs, ingenieurs, leerkrachten of artsen over te nemen, terwijl de potentiële beroepsbevolking in Fryslân tot 2040 met zo'n 23.000 daalt⁴. Ook de Friese woonopgave verandert: er komen meer, maar kleinere huishoudens. De vergrijzing biedt kansen voor vrijwilligerswerk en het bewaren van tradities. De Friese trots, taal en cultuur zorgen nog altijd voor samenhang, maar na 2040 zijn er minder vitale ouderen om die waarden door te geven en zo bij te dragen aan de Friese identiteit. De ontwikkelingen op digitaal en technologisch gebied gaan razendsnel (zie kader). De vraag is hoe Friezen verbonden blijven in een veranderende wereld. Kunnen we naar elkaar om blijven kijken als de druk op de Friese gemeenschap toeneemt?

TECHNOLOGIE VERANDERT ONS LEVEN

Wie in 2010 vooruitkeek, had de invloed van technologie nu nauwelijks kunnen voorspellen. In vijftien jaar tijd zijn digitale innovaties onmisbaar geworden. De smartphone is niet meer weg te denken en fungeert als portemonnee, gezondheidsmeter, werkplek en sociaal middel. Kunstmatige intelligentie wordt inmiddels gebruikt in onderwijs, zorg en dienstverlening. Ook werken is sterk veranderd. Thuiswerken is door corona en digitale tools meer geaccepteerd geworden. Nieuwe technologieën zoals elektrische auto's, drones en gepersonaliseerd leren hebben ons dagelijks leven, onze economie en mobiliteit ingrijpend veranderd. Voor Fryslân gaat dit verder dan een aanpassing in technologiegebruik alleen. Het betekent ook verandering van leefstijl, sociale structuren en gemeenschapsvorming. Juist op het snijvlak van technologische en digitale versnelling en sociaal-maatschappelijke verandering ontstaan uitdagingen én kansen richting 2040.

Hoofdstuk 3

Onze ambitie voor een leefbaar Fryslân

In dit hoofdstuk beschrijven we de strategische richting van de provinsje, zoals vastgelegd in het Bestuursakkoord 2023–2027 *Oparbeidzje foar Fryslân*. We kiezen voor een samenleving met een goede balans tussen mens, milieu en economie. Eerst omschrijven we onze ambitie. Daarna formuleren we wat er nodig is om dat te bereiken en beschrijven we het Fryslân dat we willen zijn.

3.1 Onze ambitie

Onze ambitie is duidelijk: het behouden en versterken van de brede welvaart in Fryslân. Zodat mensen hier ook in de toekomst prettig kunnen wonen, werken, leren en ontspannen in een gezonde omgeving. Daarbij willen wij het Europese voorbeeld zijn voor een betrokken en verbonden plattelandssamenleving: Fryslân is een vitale Europese brede welvaartsregio waar het goed leven, wonen, werken en leren is.

3.2 Hoe we daar komen

We weten waar we naartoe willen, maar welke keuzes brengen ons daar? Waar kunnen we echt het verschil maken voor een leefbaar Fryslân? Het model van brede welvaart helpt om een scherpe ambitie te kiezen en duidelijke prioriteiten te stellen.

Brede welvaart draait om het welzijn van mensen en bekijkt alle factoren die dat welzijn beïnvloeden. Het gaat niet dus niet alleen om materiele welvaart, maar ook om bijvoorbeeld gezondheid, goed onderwijs, een fijne leefomgeving, natuur, veiligheid, sociale verbondenheid en kansen om jezelf te ontwikkelen.

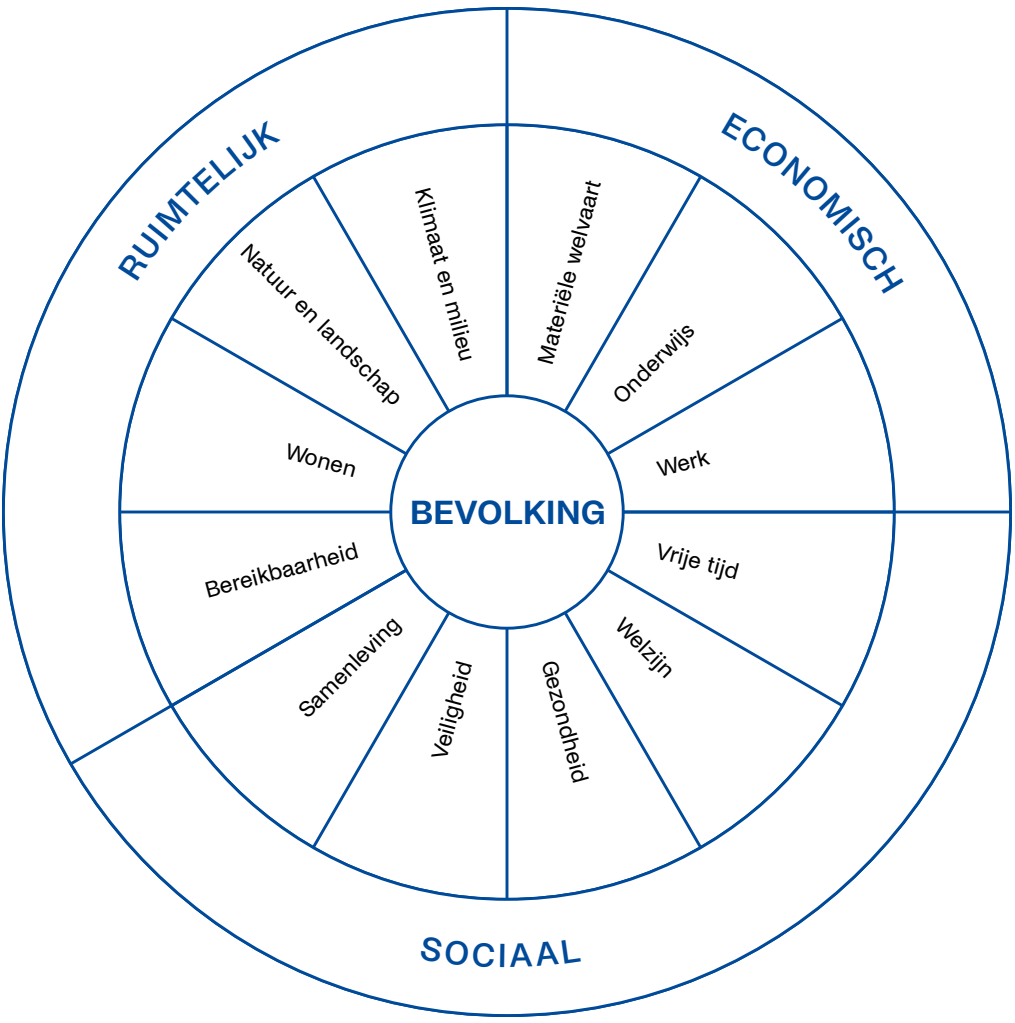
Volgens de Regionale Monitor Brede Welvaart scoort Fryslân goed op welzijn, gezondheid, wonen, veiligheid en milieu.¹ Maar op inkomen en werk scoort de provincie lager. In Fryslân verdienen mensen gemiddeld minder en zijn er minder theoretisch opgeleiden. De inkomensverschillen tussen arm en rijk zijn kleiner dan in andere provincies. Dit laat de Friese paradox zien: minder economische welvaart, maar relatief veel tevredenheid en geluk. Inwoners van Fryslân tonen aan dat geld niet per se gelukkig maakt.

Friezen ervaren een hoge kwaliteit van leven. Ze hechten veel waarde aan natuur, ruimte, taal en cultuur, het diverse landschap en het sterke gemeenschapsgevoel. Vrijwilligerswerk, sociale samenhang en samenredzaamheid zijn diep verankerd in de Friese samenleving. Daardoor scoort Fryslân hoog op brede welvaart. Toch is waakzaamheid geboden: het hoge welbevinden van Friezen van vandaag biedt geen garanties voor de toekomst. Het Planbureau Fryslân waarschuwt dan ook dat demografische en maatschappelijke ontwikkelingen de brede welvaart bedreigen.²

In lijn met de economische beleidsbrief *Tûk groeie troch oparbeidzjen* (2025–2030) willen we onze plek in de top drie van Nederlandse provincies op het gebied van brede welvaart vasthouden en verder verbeteren. Op dit moment scoort Fryslân op twintig van de 41 indicatoren in de top drie. We sluiten ons aan bij de ambitie in de economische beleidsbrief om dit aantal te verhogen naar 25 indicatoren.

Brede welvaart vraagt om een goede balans tussen economie, ruimte en samenleving. In deze beleidsbrief richten we ons vooral op het versterken van het sociale kapitaal, waarmee we aanvullend zijn op ander provinciaal beleid. Vanuit dat perspectief kiezen we voor een integrale aanpak die de leefbaarheid sterk houdt.

Figuur 1 Model van brede welvaart

Omschrijving van het brede welvaartswiel

Op de afbeelding is het brede welvaartswiel te zien. In dit wiel zijn de diverse factoren te zien die invloed hebben op brede welvaart zoals bijvoorbeeld veiligheid, welzijn en wonen. De factoren zijn verdeeld over een ruimtelijke, een economische en een sociale categorie.

3.3 Dit Fryslân willen we zijn!

Wij willen dat Fryslân een provincie is waar mensen zich thuis voelen. We kiezen bewust voor rust, ruimte en aandacht voor elkaar. We vinden echt contact, veiligheid en gelijkwaardigheid belangrijk. Waar nodig bieden we extra steun. De menselijke maat blijft ons uitgangspunt.

Fryslân bestaat uit veel kleine dorpen en een aantal steden. Die kleinschaligheid maakt ons hecht, maar ook kwetsbaar. Daarom versterken we de samenwerking tussen overheden, bedrijven, organisaties en inwoners. We pleiten voor maatwerk vanuit het Rijk. Landelijke investeringen moeten bovendien eerlijk verdeeld worden. In hoofdstuk 4.3 leggen we uit hoe en in welke samenwerkingsverbanden we aan de opgaven werken.

Ondanks snelle veranderingen blijven we vasthouden aan onze Friese waarden: zorgen voor elkaar en trots zijn op onze provincie. Deze waarden vormen het fundament van onze gemeenschap. We willen dat Friezen zich verbonden voelen en actief bijdragen aan een sterke samenleving.

Onze kernwaarden zijn: betrouwbaar, samenwerkend en betrokken. We werken transparant, zijn een partner voor gemeenten en organisaties en zetten ons met overtuiging in voor een leefbaar Fryslân. Ieder dorp en elke regio heeft toekomst als we samen en op tijd in actie komen.

"Fryslân is een vitale Europese brede welvaartsregio waar het goed leven, wonen, werken en leren is."

3.4 Drie pijlers voor leefbaarheidsbeleid

We willen de leefbaarheid dus sterk houden. Maar hoe doen we dat? Om onze aanpak goed te onderbouwen, hebben we onderzoek laten doen naar de stand van leefbaarheid in Fryslân.³

Het onderzoek laat zien hoe Fryslân ervoor staat op thema's als wonen, voorzieningen, landschap, sociale samenhang en materiële welvaart. Daaruit blijkt dat Fryslân sterke punten heeft, maar ook aandachtspunten die de leefbaarheid beïnvloeden (zie onderstaande tabel).

Stand van de leefbaarheid in Fryslân

STERKTES	ZWAKTES
■ Hoge tevredenheid met leven, woning en woonomgeving ■ Veel natuur, landbouw en water met hoge omgevingskwaliteit ■ Lagere woonlasten in vergelijking met het landelijk gemiddelde ■ Friezen zijn relatief gezond en bewegen veel ■ Sterke Friese identiteit en cultuur ■ Relatief gelijke inkomensverdeling en weinig problematische schulden ■ Hoge vrijwilligersparticipatie (>50%) ■ Sterke verenigingscultuur (64% lid van vereniging) ■ Grote bereidheid tot mantelzorg	■ Vergrijzing en ontgroening ■ Grote afstand tot voorzieningen en afnemende bereikbaarheid ■ Toenemende mentale druk, eenzaamheid en stress. ■ Laag aandeel hoger opgeleiden: vertrek jonge talenten ■ Energiearmoede door lage woningkwaliteit en hoge energiekosten bij lage inkomens ■ Toename van ondermijnende criminaliteit in kwetsbare gebieden ■ Beperkte vervoersmogelijkheden, met name voor mensen zonder auto ■ Toenemende druk op mantelzorgers ■ Verenigingen hebben moeite om nieuwe leden te werven ■ Zorgwekkend middelengebruik onder jongeren (drugs, alcohol en roken) ■ Groenpluk-effect: jongeren verlaten vroegtijdig school voor werk met slechtere toekomstkansen

Bron: Rapport KplusV, stân fan de leefberens, februari 2025

Fryslân scoort goed op zaken als het landschap, lage woonlasten en een sterke verenigingscultuur. Tegelijk zorgen vergrijzing, afstand tot voorzieningen en beperkt vervoer voor uitdagingen.

Op basis van deze sterktes en zwaktes staan in het onderzoeksrapport een viertal adviezen opgenomen. De adviezen luiden als volgt: inzetten op het versterken van vitaliteit, behouden en stimuleren van zelfredzaamheid, bevorderen van gelijkheid en vergroten van de aantrekkelijkheid van de omgeving.

We vertalen de eerste drie adviezen naar drie thematische pijlers: de sociale gemeenschap, de gezonde gemeenschap en de gelijke gemeenschap. Deze pijlers hebben betrekking op samenhangende thema's binnen de sociale 'taartpunt' van de brede welvaart die niet al elders in provinciaal beleid zijn ondergebracht. Het vierde advies over de leefomgeving hoort bij ruimtelijke ordening en valt daarmee buiten deze beleidsbrief. Zelf voegen we nog een vierde, ondersteunende pijler toe die te maken heeft met het ontwikkelen en delen van kennis over leefbaarheid.

In hoofdstuk vijf werken we deze vier pijlers verder uit in concrete acties en resultaten. Maar eerst verkennen we welke rol de provinsje kan spelen als het gaat om leefbaarheid, hoe we te werk willen gaan en met wie we samenwerken.

Hoofdstuk 4

Rollen en aanpak

Provincies zijn verantwoordelijk voor een breed scala aan beleidsterreinen die direct invloed hebben op leefbaarheid, zoals ruimtelijke ordening, regionale bereikbaarheid, economie, wonen en cultuur. Provincies zijn vooral verantwoordelijk voor beleid met een ruimtelijke component. Samen met gemeenten, andere overheden en maatschappelijke organisaties werken zij samen om een prettige en gezonde leefomgeving te creëren en te behouden. In bijlage twee wordt de koppeling tussen leefbaarheid en twaalf beleidsvelden beschreven waar de provinsje een belangrijke rol heeft.

Wij zien dat de huidige kerntaken ons niet volledig in staat stellen om alle uitdagingen aan te pakken zoals die in hoofdstuk drie zijn beschreven. Provincies hebben dankzij hun ‘open huishouding’ de vrijheid om zich in te zetten die verder reiken dan hun kerntaken. Zoals wij ons ook al eerder hebben bijdragen aan het versterken van de leefbaarheid, onder meer via ondersteuning van Doarpswurk, Dorpsontwikkelmaatschappijen (DOM’s) en het lepen Mienskipsfûns, blijft de provinsje zich hier - meer dan wettelijk vereist - voor inzetten. Dat doen wij in verschillende rollen en altijd in samenwerking met medeoverheden en maatschappelijke partners.

4.1 Vier rollen

De provinsje kan op verschillende manieren bijdragen aan leefbaarheid. Belangrijk is dat onze inzet altijd aanvullend is op wat gemeenten al doen. Per thema en onderwerp bekijken we welke rol het

beste past. Dat hangt af van waar onze toegevoegde waarde ligt. Soms nemen we één rol op ons, soms verschillende tegelijk. We onderscheiden de volgende rollen:

Faciliterende rol: kennisontwikkeling en -deling

We verzamelen en delen kennis over demografie en andere ontwikkelingen die invloed hebben op de leefbaarheid. Zo kunnen we gericht en strategisch anticiperen op veranderingen. Onze kennis komt uit data, onderzoek én uit de praktijk. Het Planbureau Fryslân speelt hierin een centrale rol met onderzoek naar en analyses van sociaal-maatschappelijke en ruimtelijk-economische ontwikkelingen en trends die bijdragen aan brede welvaart. Deze inzichten helpen bij het opstellen en evalueren van beleid. We delen deze kennis actief met partners en ons netwerk. Denk aan bevolkingsprognoses die helpen om toekomstige woon-, zorg- en onderwijsbehoeften in beeld te brengen. Door kennissessies en

bijeenkomsten te organiseren, versterken we onze faciliterende rol. Dit vraagt blijvende investering in ons netwerken in de regio.

Verbindende rol: samenwerken en netwerken

De provinsje kan partners bij elkaar brengen en samenwerking stimuleren. Door netwerken te vormen, kunnen we samen met gemeenten, bedrijven en maatschappelijke organisaties werken aan leefbaarheidsopgaven. We zijn al actief in regionale samenwerkingen, zoals de Regio Deals en het Nationaal Programma Vitale Regio's. Daardoor weten we wat er speelt in de regio. Als provinsje verbinden we partijen rond belangrijke thema's, zoals wonen, sport of onderwijs. We brengen gemeenten, kennisinstellingen en andere organisaties bij elkaar en helpen om de samenwerking goed te organiseren. Met onze kennis dragen we ook bij aan regionale visies en gebiedsagenda's.

Agenderende rol: aandacht vragen voor maatschappelijke thema's

De provinsje kan aandacht vragen voor ontwikkelingen die een negatieve invloed hebben op de leefbaarheid in Fryslân. Niet alles blijft vanzelf goed gaan. Daarom zetten we onze kennis en netwerk in om bewustwording te vergroten. Dat doen we via publiekscampagnes voor inwoners en via lobby richting andere overheden. Zo vragen we bijvoorbeeld aandacht voor landelijke regels die slecht uitpakken voor Fryslân. Denk aan het behoud van vitale opleidingen in Fryslân of de spreiding van basisvoorzieningen in het landelijk gebied. Ook de ondersteuning van gemeentelijke lobby naar aanleiding van de herverdeling van het Gemeentefonds is een recent voorbeeld. Gerichte lobby op dit soort thema's is zinvol.

Financieel ondersteunende rol: subsidiëren en ondersteunen van projecten, initiatieven en organisaties

De provinsje speelt ten slotte ook een belangrijke rol als financieel ondersteuner. We ondersteunen projecten en organisaties die bijdragen aan de leefbaarheid, bijvoorbeeld via subsidieregelingen. Deze steun kan gericht zijn op het verbeteren van de leefomgeving, het versterken van sociale samenhang, de bereikbaarheid of het doorontwikkelen en/of toekomstbestendiger maken van basisvoorzieningen. Voorbeelden van subsidieregelingen zijn de Dorpsontwikkelingsmaatschappijen (DOM's), de huisartsenregeling en het Iepen Mienskipsfûns (IMF). Het IMF loopt tot eind 2027. We evalueren subsidieregelingen doorlopend en passen ze aan waar nodig. De doelen en thema's uit deze beleidsbrief vormen de basis voor het opzetten, aanpassen en beoordelen van toekomstige subsidieregelingen en subsidiëring van maatschappelijke organisaties.

4.2 Vijf leidende principes

We werken vanuit een aantal duidelijke principes die als het ware het fundament vormen van ons beleid. Ze helpen ons bij het maken van keuzes en geven richting aan keuzes, afwegingen en investeringen. Dit zijn ze:

We zetten de mens centraal

In ons leefbaarheidsbeleid staat de mens voorop. De leefomgeving moet uitnodigen om er prettig te wonen, elkaar te ontmoeten, te bewegen en je veilig te voelen. Daarom richten we ons op veilige, toegankelijke en fijne plekken voor jong en oud. Beleid en inrichting van de leefomgeving moeten vertrekken vanuit wat mensen nodig hebben

en ervaren en niet alleen vanuit ruimtelijke of economische afwegingen. Een mensgerichte aanpak betekent aandacht voor levenskwaliteit, beleving, de menselijke maat en ruimte voor contact en samenleven.

We investeren in duurzame versterking

Een leefbare provincie vraagt om een stevig fundament. We werken daarom aan een sterke fysieke én sociale inrichting van Fryslân, met oog op de lange termijn. Leefbaarheid draait niet alleen om ingrepen in de ruimte, maar ook om sterke gemeenschappen, toegankelijke voorzieningen en veerkrachtige netwerken die kunnen meebewegen met veranderingen. Door demografische ontwikkelingen komt de nadruk bij voorzieningen meer te liggen op kwaliteit dan op kwantiteit. Met minder werkenden kunnen we niet alles behouden. Daarom is samenwerking nodig om toekomstbestendige, goed bereikbare voorzieningen te bundelen.

We streven naar een evenwichtige geografische spreiding van inzet en investeringen

We willen onze inzet, middelen en steun eerlijk verspreiden over heel Fryslân. Elke regio draagt op eigen manier bij aan de leefbaarheid en verdient passende ondersteuning. Daarbij houden we rekening met verschillen in bevolkingssamenstelling, economie, bereikbaarheid, sociale samenhang en voorzieningen. Leefbaarheidsvragen zijn niet overal even urgent of van dezelfde aard. Daarom kiezen we voor een gebiedsgerichte aanpak met maatwerk. We zorgen ervoor dat alle regio's kunnen meekomen en dat overal een basisniveau van leefbaarheid behouden blijft.

We investeren in de kracht van gemeenschappen

We geloven in de kracht van lokale gemeenschappen. Door hen te ondersteunen bij het organiseren en uitvoeren van eigen initiatieven, versterken we hun eigenaarschap en betrokkenheid. Vitale dorpen en wijken beginnen bij mensen die zich inzetten voor hun leefomgeving. Zij kennen hun omgeving het best en voelen zich ermee verbonden. Door op hun kracht te bouwen, helpen we gemeenschappen om zelf actief aan hun toekomst te werken. We werken daarbij vanuit vertrouwen in inwoners en initiatiefnemers. Zo versterken we weerbare en slagvaardige gemeenschappen.

We werken integraal met andere beleidsvelden

Leefbaarheid is een breed en samenhangend thema. Het raakt aan veel andere beleidsgebieden, zoals mobiliteit, wonen, cultuur en erfgoed. In deze beleidsbrief focussen we op drie thematische pijlers, maar leefbaarheid speelt vrijwel overal een rol. Daarom is het belangrijk dat ook in andere beleidsvelden aandacht is voor leefbaarheid. We zorgen voor goede aansluiting en samenwerking met die domeinen. De belangrijkste raakvlakken per beleidsveld zijn kort toegelicht in bijlage twee.

4.3 Samenwerking

Provinciaal beleid raakt vaak zowel landelijke doelen als lokale uitvoering. Daarom is samenwerking met andere overheden, ondernemers, dorpsbelangen, maatschappelijke organisaties en kennisinstellingen essentieel. Als middenbestuur werkt de provinsje Fryslân in alle richtingen samen: met het Rijk en Europa, met gemeenten en met partners in de regio. Fryslân wil een voorbeeldregio zijn waar sterke gemeenschappen zorgen voor brede welvaart.

Regionaal

Gemeenten zijn het eerste aanspreekpunt voor leefbaarheid. Daarom maakt de provinsje bewust keuzes in haar rol: we richten ons op aanvullende inzet en positioneren ons nadrukkelijk als middenbestuur. Zo kunnen we de komende jaren gericht bijdragen aan het versterken van de leefbaarheid in Fryslân. Fryslân werkt in vijf regio's aan gezamenlijke opgaven, samen met gemeenten, Wetterskip Fryslân, maatschappelijke organisaties en verenigingen en inwoners. Hier worden ook Europese, landelijke en provinciale programma's als Agenda Netwerk Noordoost-Fryslân (ANNO), het Iepen Mienskipsfûns (IMF), LEADER,¹ Nationaal Programma Vitale Regio's (NPVR) en Regio Deals uitgevoerd. Deze regionale aanpak bevordert samenwerking, maakt maatwerk mogelijk en houdt rekening met de eigen identiteit en opgaven van elke regio.

Nationaal

De regio krijgt steeds meer aandacht in het nationale beleid. Sinds 2017 bestaan de Regio Deals, waarmee het Rijk regio's tijdelijk ondersteunt om samen te werken aan brede welvaart. In maart 2023 verscheen het rapport *Elke regio telt!*, waarin drie landelijke adviesraden² kritisch kijken naar rijksbeleid van de afgelopen decennia. Dat beleid gebaseerd op efficiëntie en effectiviteit (new public governance), macrodoelmatigheid en trickle down economics³ heeft sterke regio's alleen maar sterker gemaakt. Hierdoor is brede welvaart ongelijk verdeeld geraakt over het land. Het kabinet wil dit corrigeren door meer rekening te houden met regionale verschillen. Op basis van het rapport *Elke regio telt!* zetten wij ons in voor eerlijkere spelregels in rijksbeleid en fondsen, ook voor Fryslân. In 2025 zijn elf regio's geselecteerd voor het Nationaal

Programma Vitale Regio's (NPVR), waaronder Noord- en Zuidoost-Fryslân. Dit programma investeert de komende twintig jaar gericht in sociaal-economische versterking van deze gebieden. Zowel Regio Deals als het NPVR zijn samenwerkingen tussen Rijk, provinsje, gemeenten, Wetterskip Fryslân en maatschappelijke partners. De aanpak overstijgt bestuurslagen: iedereen werkt samen aan het maatschappelijke vraagstuk, ook voorbij de eigen taken. In de provinciale *Visie op Openbaar Bestuur* wordt verder uitwerking gegeven aan regionale samenwerkingsverbanden en de verhouding van Fryslân tot de regio.

Europees

Fryslân wordt in Europa gezien als een veerkrachtige regio, vooral door de manier waarop we samenwerken met inwoners aan maatschappelijke opgaven. Deze samenwerking van onderop maakt ons uniek. Van 2023 tot 2027 is Fryslân lead partner in het Interreg-project Governing Community Resilience (GoCoRe). Samen met zes Europese regio's wisselen we kennis uit over hoe overheden bottom-up initiatieven kunnen ondersteunen. Dit project komt voort uit het IMF. Daarnaast zijn drie Friese gebieden (Noardwest-, Zuidoost- en Zuidwest-Fryslân) voor deze periode aangewezen als LEADER-gebieden. Hier worden plattelandsprojecten ondersteund via Lokale Actie Groepen op basis van eigen ontwikkelstrategieën. Sinds eind 2024 heeft een lid van ons college een rol als rapporteur bij het Congres van Lokale en Regionale Overheden van de Raad van Europa. Via die rol kunnen we als provinsje adviseren over het behoud van publieke voorzieningen op het platteland en hoe regio's duurzaam en leefbaar blijven. Tot slot is Fryslân betrokken bij het Europese

Rural Pact, dat streeft naar sterke, verbonden en toekomstbestendige plattelandsgebieden in 2040. Geen enkel plattelandsgebied mag in de Europese Unie achterblijven.

DORPSCLOUDERS ALS DEENS VOORBEELD

In Denemarken werken dorpen in dunner bevolkte regio's vaak samen in zogeheten dorpsclusters. Dit zijn groepen dorpen die voorzieningen als scholen, zorg, winkels en recreatie gezamenlijk organiseren. Deze aanpak versterkt de lokale economie en het gemeenschapsgevoel, terwijl elk dorp zijn eigen identiteit behoudt. Gemeenten spelen hierin een actieve ondersteunende rol. Dorpsclusters bieden een inspirerend voorbeeld voor hoe we ook in Fryslân op een vernieuwende manier kunnen werken aan leefbaarheid in gebieden waar het aantal inwoners afneemt.

Hoofdstuk 5

Dit gaan we doen!

Om de leefbaarheid in Fryslân te versterken, werken we de eerder genoemde vier pijlers uit - drie thematische en één ondersteunende:

- Sociale gemeenschap: bevordering sociale cohesie
- Gezonde gemeenschap: we verbeteren vitaliteit en gezondheid
- Gelijke gemeenschap: we maken meedoen voor iedereen mogelijk
- Kennisontwikkeling en kennisdeling

Per pijler geven we aan welke rol ons als provinsje past en maken wij concreet welke resultaten we willen behalen.
Toelichting per pijler:

5.1 We bevorderen sociale cohesie

Fryslân heeft een sterk gemeenschapsgevoel, gedragen door taal, cultuur en verenigingen. Bijna 64% van de inwoners is lid van een vereniging en 55% van de Friezen doet vrijwilligerswerk, ruim boven het landelijk gemiddelde van 49%. Toch staat deze samenhang onder druk. Individualisering, vergrijzing en minder jonge vrijwilligers zorgen voor kwetsbaarheid. Door fusies en centralisering is de overheid minder zichtbaar. Ook neemt de eenzaamheid toe, vooral onder ouderen en jongeren.

Ontmoetingsplekken zoals dorpshuizen, multifunctionele centra en bibliotheken worden daardoor steeds belangrijker. Dorpshuizen en multifunctionele centra staan onder druk door afnemend gebruik, stijgende kosten en verduurzamingseisen. Verbreding van hun functie is vaak nodig om ze in stand te houden. De provinsje wil de sociale samenhang in dorpen en wijken versterken door lokale organisatiekracht te ondersteunen, sociale netwerken te versterken en te investeren in sociale infrastructuur.

Binnen deze pijler richten we ons op de volgende acties:

We versterken vrijwilligerswerk

Dit doen we:	Actieve deelname aan het gemeenschapsleven is belangrijk voor een sterke en gelukkige samenleving. In Fryslân zijn veel mensen actief als vrijwilliger. Fryslân is zelfs al jarenlang Nederlands kampioen vrijwiligerswerk. Toch daalt het aantal vrijwilligers langzaam. De provinsje wil vrijwilligerswerk zo aantrekkelijk mogelijk maken. Dat doen we door regels eenvoudig en toegankelijk te maken én onze waardering voor vrijwilligers duidelijk te laten blijken.
Rollen:	Met name faciliterend en agenderend.
Resultaat:	Het aandeel mensen dat vrijwilligerswerk doet, blijft hoger dan elders in Nederland.

OERROCK: DE KRACHT VAN VRIJWILLIGERS

Het Oerrock-festival in Ureterp laat zien hoe belangrijk vrijwilligers zijn in Fryslân. Jaarlijks helpen ruim 1.000 vrijwilligers mee om het festival mogelijk en betaalbaar te maken – zonder subsidie. Hun inzet bespaart de organisatie naar schatting één miljoen euro aan arbeidskosten. Van opbouw tot techniek: bijna alles gebeurt lokaal en vrijwillig. Oerrock trekt zo’n 50.000 bezoekers en groeit elk jaar verder. Dit voorbeeld toont hoe gemeenschapszin, trots en vrijwillige inzet samenkomen in een succesvol Fries evenement dat generaties verbindt.¹

We dragen bij aan verenigingsleven met toekomst

Dit doen we:	Fryslân heeft een rijk verenigingsleven dat zorgt voor saamhorigheid in dorpen en wijken. Maar het aantal leden van verenigingen daalt. De provinsje vindt het belangrijk dat de verenigingsstructuur sterk blijft. Daarvoor is met name de bestuurlijke continuïteit van verenigingen van belang. Wij ondersteunen activiteiten die het sociale weefsel in dorpskernen ten goede komen. Zo kunnen verenigingen goed blijven functioneren en hun waarde voor de gemeenschap behouden.
Rollen:	Met name faciliterend en verbindend.
Resultaat:	Het verenigingsleven in Fryslân is toekomstbestendig.

We behouden en versterken ontmoetingsplekken en basisvoorzieningen in dorpen en wijken.

Dit doen we:	Dorpshuizen, wijkgebouwen, sportlocaties en bibliotheken zijn belangrijke plekken waar inwoners elkaar ontmoeten. Ze zijn laagdrempelig, verbinden verschillende groepen en vormen de basis voor veel verenigingen en vrijwilligersinitiatieven. Fryslân heeft een fijnmazig netwerk van zulke plekken. Veel gebouwen zijn inmiddels verduurzaamd. Dat blijven we stimuleren. Ook zien we steeds vaker functieverbreiding, zoals een dorpshuis dat ook dienstdoet als school of kinderopvang. Het combineren van functies en voorzieningen is vaak noodzakelijk voor behoud van basisvoorzieningen. Samenwerking tussen dorpen is daarbij ook van belang. Voorzieningen kunnen dan gedeeld worden waardoor het draagvlak en gebruik toenemen. Op meerdere plekken wordt al samengewerkt. Als provinsje ondersteunen we deze ontwikkelingen, omdat ze bijdragen aan het behoud van voorzieningen in het landelijk gebied.
Rollen:	Met name faciliterend en financieel ondersteunend.
Resultaat:	- Elke dorpskern in Fryslân heeft een ontmoetingsplek. - Basisvoorzieningen worden gebundeld en gedeeld door meerdere kernen.

We ondersteunen Friese evenementen en festivals

Dit doen we:	Fryslân kent veel evenementen. Van landelijke evenementen zoals de Sneekweek, de Harlinger Visserijdagen en het Oerol Festival tot sportevenementen, locatietheater, muziekfestivals en dorpsfeesten. Ze trekken jaarlijks honderdduizenden bezoekers en zijn van grote waarde voor cultuur, economie, gemeenschapsgevoel én toerisme. Evenementen versterken het Fries geluk, maar organisatoren lopen vaak aan tegen allerlei regels en procedures. Veel mensen ervaren de regelgeving als strenger, maar de regels zijn niet echt aangescherpt. In de vernieuwde Omgevingsverordening is juist beter rekening gehouden met evenementen in stiltegebieden,

	en het is nu duidelijker wat organisaties kunnen verwachten. Wel vechten omwonenden vergunningen vaak aan, vooral als ze dichtbij natuurgebieden plaatsvinden. De provinsje is verantwoordelijk voor de toetsing van evenementen aan de natuurbeschermingsregels van de Omgevingswet. In 2024 is een wekelijkse evenementenspreekuur gestart om knelpunten vroegtijdig te bespreken en oplossingen te vinden. Daarnaast ondersteunen we evenementen via beleid op sport, cultuur en leefbaarheid. Samen met Friesland Convention Partners, onderdeel van Merk Fryslân, zetten we ook in op zakelijke evenementen die passen bij het Friese economische profiel. Verder kunnen organisatoren met de ov-concessiehouder in gesprek over betere bereikbaarheid van hun evenement met het openbaar vervoer. Sinds 2025 werken provinsje en gemeenten via een werkgroep met een bestuurlijke structuur aan een gezamenlijke aanpak voor één overheid, duidelijke ondersteuning, minder drempels en een toekomstbestendige evenementensector; met respect voor ieders rol en bevoegdheid. ²
Rollen:	Met name een faciliterende rol.
Resultaat:	Fryslân heeft een gecoördineerde ondersteuning voor evenementen.

We werken samen in het ondersteuningsnetwerk voor maatschappelijke initiatieven

Dit doen we:	Voor de ondersteuning van initiatieven uit de samenleving zetten we in op het ondersteuningsnetwerk maatschappelijke initiatieven. Deze samenwerking met Sport Fryslân, Doarpswurk, Keunstwurk en gemeenten biedt een gezamenlijk ondersteuningsaanbod en een digitaal platform voor initiatiefnemers. Het netwerk is bedoeld om initiatieven vanuit de samenleving beter te ondersteunen en te faciliteren. Om deze ondersteuning te bieden heeft het ondersteuningsnetwerk drie pijlers: • Per regio is een kernteam actief waarin de partners samenwerken. • In het netwerk wordt een gezamenlijk aanbod op provinciaal niveau gecreëerd. • We ontwikkelen een online platform genaamd 'Stipe'. Het ondersteuningsnetwerk voor maatschappelijke initiatieven is opgestart als pilot op de Waddeneilanden en in de regio Zuidwest-Fryslân. Het netwerk wordt nu provinciebreed uitgerold. De komende periode wordt de samenwerking tussen de partijen verder geïntensiveerd. Het ondersteuningsnetwerk voor maatschappelijke initiatieven is geen nieuwe organisatie. Het is een netwerksamenwerking tussen verschillende organisaties om een gezamenlijk doel te bereiken: een sterk ondersteuningsnetwerk om de gemeenschap zo goed mogelijk te ondersteunen. Dit sluit aan bij de ambitie uit het Bestuursakkoord.
Rollen:	Met name verbindend en financierend.
Resultaat:	Er staat een provinciebreed ondersteuningsnetwerk voor maatschappelijke initiatieven'

5.2 We verbeteren vitaliteit en gezondheid

Een leefbare omgeving draagt bij aan gezondheid en gezonde mensen zorgen op hun beurt voor een sterke gemeenschap. Het denken over zorg en ziekte, over een gezonde gemeenschap, is de afgelopen tijd veranderd. Zorg werd gezien als de afwezigheid van ziekte. Dat denken is inmiddels veranderd. Ook als provinsje kiezen we voor een brede, samenhangende kijk op gezondheid, in lijn met het gedachtegoed van positieve gezondheid. Daarbij gaat het niet alleen om ziekte, maar ook om leefstijl, omgeving, meedoen en welbevinden.

Dit doen we:	Wij kiezen nadrukkelijk voor een beleidskoers waarin gezondheid niet als losstaand thema wordt behandeld, maar als een samenhangend vraagstuk dat aan vrijwel alle provinciale kerntaken raakt. Deze benadering sluit aan bij het internationale principe van 'health in all policies'. Om een integrale aanpak te versterken, richten we een provincietafel 'Sûnens oer de hiele breedte' op.³ Daar verbinden we overheden, zorgorganisaties en maatschappelijke partners met elkaar. De tafel heeft drie doelen: • Kennis delen: ervaringen en inzichten uitwisselen; • Integraal denken: beleidskeuzes in samenhang bekijken; • Netwerk versterken: partijen met elkaar in contact brengen. We sluiten hierbij aan op het Regiobeeld Fryslân uit het Friese Zorgakkoord (FrIZA), waarin Friese gemeenten, De Friesland/ Zilveren Kruis en gezondheidspartijen - als verantwoordelijke partijen - samenwerken aan toekomstbestendige zorg. Binnen het FrIZA worden de grote gezondheidsuitdagingen waar Fryslân voor staat onder handen genomen: dubbele vergrijzing, minder zorgprofessionals en mantelzorgers, een toenemende zorgvraag, meer overgewicht ⁴ en mentale klachten. Het aantal gezonde levensjaren daalt, en stress en eenzaamheid nemen toe. Belangrijke thema's zijn onder andere gezond opgroeien, mentale gezondheid, ouderenzorg, huisartsen, digitalisering en participatie. Fryslân kent grote regionale verschillen in toegang tot zorg, vooral in Noord-Fryslân. Daarom willen we via het programma <i>Elke Regio telt!</i> pleiten voor een evenwichtigere verdeling van voorzieningen, met maatwerk voor onze provincie.
Rollen:	Met name verbindend en agenderend.
Resultaat:	• Friezen ervaren een hogere kwaliteit van leven. • We wegen gezondheid structureel in alle beleidskeuzes mee ('sûnens oer de hiele breedte').

5.3 We maken meedoen voor iedereen mogelijk

Fryslân heeft een relatief gelijke inkomensverdeling en een sterke middenklasse. De verschillen tussen arm en rijk zijn in Fryslân kleiner dan in de rest van Nederland. Toch nemen de verschillen in toegang tot onderwijs, werk en voorzieningen toe. In gebieden met bevolkingsdaling sluiten basisscholen en wordt de afstand tot voorzieningen, zoals supermarkten en openbaar vervoer, groter. Dit raakt vooral ouderen en mensen zonder eigen vervoer.

Volgens de *Atlas van Afgehaakt Nederland* voelen veel mensen in landelijke gebieden zich niet gehoord of vertegenwoordigd.⁵ Opleidingsniveau, inkomen en gezondheid spelen hierbij een rol. Tegelijkertijd groeit het personeelstekort, vooral in de zorg en het onderwijs. Jongeren krijgen minder kansen als ze moeite hebben met taal of vroegtijdig stoppen met school. Voldoende taalvaardigheid is belangrijk om mee te kunnen doen in de (digitaliserende) maatschappij.

De provinsje Fryslân zet daarom in op meer kansengelijkheid, een leven lang leren en betere bereikbaarheid van voorzieningen, zodat alle inwoners volwaardig kunnen meedoen in de samenleving.

Binnen deze pijler richten we ons op de volgende acties:

We behouden een toegankelijk en toekomstbestendig onderwijsaanbod

Dit doen we:	Onderwijs is essentieel voor gelijke kansen en een goede toekomst. Een sterk aanbod dat aansluit op de regionale arbeidsmarkt versterkt de leefbaarheid. In dunner bevolkte gebieden, zoals Fryslân, staat dit onder druk door leerlingendaling, personeelsgebrek en financieringsproblemen. Basisscholen verliezen leerlingen door een laag geboortecijfer, waardoor ook het voortgezet en hoger onderwijs onder druk komt te staan. Tot 2030 daalt het aantal mbo- en hbo-studenten met respectievelijk 3% en 10%.⁶ Ook de instroom van internationale studenten neemt af door de Wet Internationalisering in Balans. Voor Friese hogescholen en Campus Fryslân is dit zorgelijk, omdat zij sterk afhankelijk zijn van deze studenten om opleidingen rendabel te houden. De toekomst van unieke opleidingen, zoals Global Responsibility & Leadership⁷, komt hierdoor in gevaar. Een afname in aanbod beperkt de keuzevrijheid van studenten. Bovendien stromen er te weinig nieuwe leraren in om het toenemende tekort op te vangen. Dit tekort aan bevoegd onderwijspersoneel belemmert de ontwikkeling van kinderen en jongeren en raakt uiteindelijk de hele samenleving. Regionale opleidingen verdwijnen vaak als eerste. Vooral zorg- en onderwijsopleidingen lopen risico, omdat studenten minder bereid zijn daarvoor te reizen. Het is cruciaal dat opleidingen blijven aansluiten op de regionale arbeidsmarkt. In het <i>Onderwijsakkoord Fryslân</i> werken onderwijs, overheid en bedrijfsleven hier samen aan, met focus op de beste leeromgeving, wendbare professionals en circulariteit. Hoewel meer jongeren kiezen voor hbo of universiteit, blijft het mbo van groot belang. De Friese economie draait op vakmensen uit het mbo die zorgen voor bouw, zorg en techniek. Mbo'ers wonen bovengemiddeld vaak in Fryslân en vinden werk op de Friese arbeidsmarkt.⁸ Daarom koesteren wij onze mbo-instellingen. Goed onderwijs maakt een regio aantrekkelijk en leefbaar. De provinsje Fryslân blijft dit landelijk onder de aandacht brengen en pleit voor maatwerk in bekostiging, passend bij de uitdagingen van dunner bevolkte gebieden. In Fryslân is naast het Nederlands ook veel aandacht voor de Friese taal en cultuur. Via het <i>Taalplan Frysk 2030</i> werkt de provinsje samen met onderwijs- en taalpartners aan een sterke positie van het Fries in de hele onderwijsketen – van peuter tot promovendus. Vooral op basisscholen in kleine dorpen wordt het Fries actief gebruikt. Juist deze scholen lopen echter voorop in sluiting door leerlingendaling. Dit zet niet alleen de leefbaarheid onder druk, maar ook het Friese taalonderwijs.
Rollen:	Met name een agenderende rol.
Resultaat:	Een sterk en toegankelijk onderwijsaanbod is behouden zodat we kennis en jongeren aan de provincie blijven binden.

We verbeteren de bereikbaarheid en toegankelijkheid van basisvoorzieningen

Dit doen we:	Het verdwijnen van lokale voorzieningen zoals de buurtsupermarkt of de dorpsschool, heeft vaak grote impact op de leefbaarheid. In het bestuursakkoord staat dat herstel nodig is. Voorzieningen die eenmaal verdwenen zijn, komen vaak niet terug. We zetten daarom in op bundeling van voorzieningen en samenwerking tussen dorpen. Dat vergroot voor sommige mensen de afstand. Het is van belang dat al onze inwoners gebruik kunnen maken van basisvoorzieningen. Daarom werken we aan goede bereikbaarheid via openbaar vervoer en andere oplossingen voor mobiliteit. Ons uitgangspunt daarbij is dat inwoners alle basisvoorzieningen binnen een reistijd van 30 minuten kunnen bereiken.
Rollen:	Met name een uitvoerende en financieel ondersteunende rol.
Resultaat:	We zijn een 30-minutengemeenschap waarbij alle basisvoorzieningen binnen een half uur te bereiken zijn.

We vergroten de taalvaardigheid en helpen mensen die moeite hebben met lezen en schrijven

Dit doen we:	Goede taalvaardigheid is belangrijk om mee te doen in de samenleving. In Fryslân is dit extra belangrijk door de meertaligheid. Mensen die moeite hebben met lezen en schrijven, kunnen vaak minder goed meekomen in de maatschappij. Fryslân hoort bij de drie provincies met het hoogste percentage inwoners dat moeite heeft met lezen en schrijven. Dit heeft invloed op kansengelijkheid, leefbaarheid en brede welvaart. De provinsje heeft wettelijke taken op het gebied van bibliotheekwerk en ondersteunt via steunorganisatie Fers taalprojecten, netwerken en kennisdeling. Op basis van een initiatiefvoorstel van Provinciale Staten werkt de provinsje de komende jaren actief aan een aanpak om taalvaardigheid te bevorderen.
Rollen:	Met name een verbindende en financieel ondersteunende rol.
Resultaat:	De taalvaardigheid in Fryslân is toegenomen en Fryslân hoort niet meer tot de drie provincies met het hoogste percentage inwoners dat moeite heeft met lezen en schrijven.

BIBLIOTHEKEN VERSTERKEN LEEFBAARHEID EN ONTWIKKELING

Friezen brengen jaarlijks twee miljoen bezoeken aan een bibliotheek. Bibliotheken zijn open voor jong en oud en bieden toegang tot lezen, leren en ontmoeten. Zo dragen ze bij aan leefbaarheid en sociale verbinding in dorpen en steden. De provinsje ondersteunt het bibliotheeknetwerk op het gebied van kennis, innovatie en organisatie, zoals vastgelegd in de Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen (Wsob). Het Rijk wil dat elke inwoner toegang heeft tot een bibliotheek in de buurt. Gemeenten krijgen hiervoor geld én een zorgplicht. De provinsje krijgt hierbij een formele toezichtrol.

We zorgen dat iedereen mee kan doen

Dit doen we:	Fryslân is een open en gastvrije provincie waar iedereen welkom is. We staan voor gelijkheid en gelijke behandeling, ongeacht afkomst, huidskleur, religie, geaardheid of overtuiging. Wij bevorderen dit, door het principe dat iedereen mee moet kunnen doen en zich gelijkwaardig voelt integraal mee te nemen in alle beleidsdomeinen, zoals wij dat ook hebben gedaan in de beleidsbrief sport 2025-2028 <i>Fryslân yn beweging</i> . De gemeenten hebben een wettelijke rol om discriminatie te bestrijden op basis van de wet Gemeentelijke Anti-discriminatie Voorzieningen.
Rollen:	Met name een verbindende en uitvoerende rol.
Resultaat:	Op alle beleidsterreinen is aandacht voor het bevorderen van gelijkwaardigheid.

We ondersteunen het vieren en herdenken van vrijheid

Dit doen we:	Fryslân hecht waarde aan het herdenken van oorlogsslachtoffers en het vieren van de bevrijding. Deze momenten versterken het besef van vrijheid, vrede en democratie en verbinden mensen van verschillende leeftijden en achtergronden. Ze dragen bij aan een samenleving waarin iedereen zich gezien en betrokken voelt. Vrijheid en eigengereidheid zijn kernwaarden in Fryslân. Herdenken en vieren, onder andere op herdenkingsdag en de Friese en landelijke Bevrijdingsdag, maken deze waarden zichtbaar en voelbaar. De provinsje ondersteunt het Bevrijdingsfestival jaarlijks. Tijdens lustrumjaren is er extra aandacht voor herdenking en bevrijding. De provinsje is bereid om tijdens die lustrumjaren een aanvullende bijdrage te leveren.
Rollen:	Met name een financieel ondersteunende rol.
Resultaat:	We blijven het Bevrijdingsfestival steunen. Tijdens lustrumjaren dragen we extra bij aan viering en herdenking van vrijheid.

5.4 We ontwikkelen en delen kennis

Als middenbestuur heeft de provinsje sterke meerwaarde in het bij elkaar brengen van partijen en het vergaren en delen van kennis. Deze vierde pijler ondersteunt de activiteiten in de drie hierboven beschreven thematische pijlers. Binnen deze pijler richten we ons op de volgende acties:

We doen onderzoek en delen kennis

Dit doen we:	Het Planbureau Fryslân en de provinciale prognoses zijn belangrijke kennisbronnen. We blijven deze ook de komende jaren gebruiken. Het Planbureau heeft zijn rol versterkt door verdiepend onderzoek te doen en actief deel te nemen aan het maatschappelijk debat. De provinciale demografische prognoses worden nu jaarlijks opgesteld in plaats van eens per drie jaar. Ze worden steeds vaker gebruikt als basis voor beleid, onder andere door gemeenten, pensioenfondsen en verzekeringmaatschappijen, de onderwijssector en mobiliteitsdiensten. We werken aan een eigen onderzoeksagenda om beter voorbereid te zijn op toekomstige ontwikkelingen. Deze krijgt vorm in de tweejaarlijkse programma's, bijvoorbeeld via onderzoek naar leefbaarheid en vitaliteit in dorpen, het voorzieningenniveau en de werking van huidige beleidsinstrumenten. Ook organiseren we kennissessies voor verschillende doelgroepen om kennis te delen en het gesprek te voeren.
Rollen:	Met name een verbindende en een faciliterende rol.
Resultaat:	De kennis over ontwikkelingen op het gebied van leefbaarheid is vergroot en wordt actief gedeeld.

We richten een netwerk voor leefbaarheid op

Dit doen we:	De uitdagingen op het gebied van leefbaarheid zijn te groot om als provinsje alleen op te lossen. Daarom bouwen we aan sterke netwerken door bestaande contacten te onderhouden en partijen rond gezamenlijke opgaven samen te brengen. Zo willen we een netwerk voor leefbaarheid oprichten om met andere overheden en maatschappelijke partijen samen te werken aan leefbaarheidsvraagstukken. Via een jaarlijkse bijeenkomst of symposium bouwen we dit netwerk de komende jaren uit.
Rollen:	Met name een verbindende rol.
Resultaat:	Er is vormgegeven aan een netwerk voor leefbaarheid.

ACTIES EN RESULTATEN IN ÉÉN OOGOPSLAG

Pijler	Actie	Rol	Resultaat
1. Sociale gemeenschap	Vrijwilligerswerk versterken	Faciliterend, agenderend	Meer vrijwilligers dan landelijk gemiddelde
	Verenigingsleven ondersteunen	Faciliterend, verbindend	Toekomstbestendig verenigingsleven
	Ontmoetingsplekken en basisvoorzieningen behouden	Faciliterend, financieel ondersteunend	Elke dorpskern heeft een sociale ontmoetingsplek en basisvoorzieningen worden gebundeld.
	Evenementen en festivals ondersteunen	Faciliterend	Gecoördineerde ondersteuning voor evenementen
2. Gezonde gemeenschap	Ondersteuningsnetwerk mienskipsinitiatieven uitrollen	Verbindend, financieel ondersteunend	Netwerk provinciebreed beschikbaar
	Vitaliteit en gezondheid verbeteren	Verbindend, agenderend	Meer gezonde levensjaren, gezondheid meegewogen in beleid
3. Gelijke gemeenschap	Onderwijsaanbod behouden	Agenderend	Sterk, toegankelijk onderwijsaanbod
	Bereikbaarheid voorzieningen verbeteren	Uitvoerend, financieel ondersteunend	Basisvoorzieningen binnen 30 minuten bereikbaar
	Vrijheid herdenken en vieren	Financieel ondersteunend	Structurele steun aan Bevrijdingsfestival
	Taalvaardigheid vergroten	Verbindend, financieel ondersteunend	Verbeterde taalvaardigheid voor iedereen.
4. Kennisontwikkeling en kennisdeling	Iedereen mee laten doen	Uitvoerend, verbindend	Gelijkwaardigheid in alle beleidsvelden
	Onderzoek en kennisdeling	Verbindend, faciliterend	Meer en gedeelde kennis over leefbaarheid
	Netwerk voor leefbaarheid oprichten	Verbindend	Netwerk is opgericht

Monitoring en evaluatie

Voor het monitoren van de leefbaarheid in Fryslân gebruiken we verschillende databronnen. De belangrijkste is de monitor Leefbaarheid in Fryslân van Planbureau Fryslân. Deze laat onder andere zien hoe inwoners hun leven, woning en omgeving ervaren, hun bereidheid om te verhuizen en welke voorzieningen zij belangrijk vinden.

Daarnaast gebruiken we de Regionale Monitor Brede Welvaart van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) voor extra inzicht in maatschappelijke en economische ontwikkelingen die de brede welvaart op regionaal niveau beïnvloeden. Ook de GGD-gegevens over de gezondheid van de Friese bevolking vormen een belangrijke graadmeter voor leefbaarheid.

Als bestaande data niet genoeg inzicht geven, laten we aanvullend onderzoek uitvoeren. Zo zorgen we dat we beleid blijven baseren op actuele en betrouwbare informatie en gericht kunnen werken aan een leefbaar Fryslân.

Aan de slag!

Deze beleidsbrief markeert onze ambitie én ons vertrekpunt: hiermee geven we richting aan wat we samen willen bereiken. In het uitvoeringsprogramma brengen we deze koers in de praktijk, met concrete acties en een gerichte inzet van middelen. Dat programma heeft een looptijd van twee jaar tot het eind van de collegeperiode. Het programma kan jaarlijks of tweejaarlijks worden geactualiseerd en biedt ruimte aan nieuwe accenten en ideeën van toekomstige colleges.

We geloven in de kracht van samenwerking en nodigen iedereen uit om mee te doen. Want een leefbaar Fryslân maken we niet alleen, dat doen we samen, met inwoners, gemeenten, organisaties en partners in de regio. Ieders bijdrage telt. Laten we samen bouwen aan een provincie waar het goed wonen, werken, zorgen, leren en leven is.

Terugblik op de vorige beleidsbrief

De provinsje Fryslân heeft zich de afgelopen beleidsperiode actief ingezet om de leefbaarheid in dorpen en wijken te versterken. Doel was dat inwoners hun leven in Fryslân met een acht waarderen. De focus lag op vier punten: steun voor lokale initiatieven, behoud van leefbaarheid, toekomstbestendige voorzieningen en voldoende passende woningen.

Van bevolkingsdaling naar demografische balans

De aandacht verschoof van bevolkingsdaling naar het creëren van een evenwichtige leefomgeving, met oog voor vergrijzing, ontgroening en migratie. Gemeenten staan het dichtst bij de inwoners en bepalen het lokale beleid. De provinsje vervulde daarbij steeds meer een ondersteunende en verbindende rol, en zette in op vier actielijnen.

De vier actielijnen

1. Kennisdeling

Er zijn veel bijeenkomsten, masterclasses en onderzoeken georganiseerd.¹ Samen met de noordelijke provincies is de leerstoel Bevolkingsdaling en Leefbaarheid ondersteund. Planbureau Fryslân is uitgegroeid tot een onafhankelijk kennisinstituut met brede expertise. Ook DataFryslân, een coöperatie van twintig Friese maatschappelijke organisaties, en onze jaarlijkse

bevolkingsprognoses helpen bij beter beleid.² Via de Dorpenatlas brengen inwoners zelf hun kennis over dorpen in Fryslân.

2. Ondersteuning van maatschappelijke initiatieven

Via onder andere het Iepen Mienskipsfûns (IMF) zijn tot en met 2024 meer dan 2.000 initiatieven gesteund, gericht op duurzaamheid, vrijwilligerswerk en gemeenschapszin. Tussen 2017 en 2022 ondersteunde het LEADER-programma 73 bewonersinitiatieven in Noordwest- en Noordoost-Fryslân, dankzij inzet van Lokale Actie Groepen. Via de DOM-methode werken inwoners en gemeenten samen, ondersteund door een onafhankelijke verbinder. Aan Bloeizones en de Fryske Bloeiwike hebben zo'n 50 dorpen meegedaan die bijdragen aan een gezonde en duurzame leefomgeving. Ook regelingen zoals de huisartsenregeling, het Kansfonds, mobiliteitsprojecten (Fryslân Underweis) en monumentenbeleid dragen direct bij aan de leefbaarheid.

Omschrijving krantenartikel 'Krimp in Fryslân op lange baan'

In dit krantenartikel van 9 april 2025 uit het Friesch Dagblad staat beschreven wat de verwachte bevolkingsontwikkeling van Fryslân is. Eerder werd voorspeld dat Fryslân niet meer zou groeien en in de nabije toekomst vooral met krimp te maken zou krijgen. Uit de nieuwste prognoses blijkt dat de bevolking in Fryslân de komende periode nog zal blijven groeien. Dat wordt met name veroorzaakt door toegenomen migratie naar Fryslân.

Krimp in Fryslân op lange baan

TRENDRAPPORT

Jan Ybema

Leeuwarden | Het aantal inwoners en huishoudens in Fryslân gaat de komende jaren nog verder toenemen dan eerder geraamd, zo staat in een nieuwe prognose van de provincie. Dat zorgt voor extra druk op de woningmarkt.

De bevolking in Fryslân stijgt sneller en langer door dan eerder verwacht. Dat staat althans in de trendraming voor 2024-2050 van de Bevolkings- en huishoudensprognose van de provincie. Werd vorig jaar nog gerekend op 12.740 extra inwoners tot 2035, nu wordt tot dat jaar uitgegaan van een groei van ruim 14.000 inwoners.

Het aantal huishoudens neemt tot 2035 volgens de nieuwe raming met ruim drieduizend méér toe dan vorig jaar geschat. De nieuwe raming gaat tot 2035 uit van 23.800 nieuwkomers vanuit de rest van Nederland en het buitenland, vorig jaar werd nog rekening gehouden met ruim 17.000 immigranten. Er zou tot 2035 behoefte zijn aan niet 17.232 maar liefst 20.262 nieuwe woningen.

De ramingen zijn de laatste jaren rap gewijzigd. Nog maar vijf jaar geleden werd er vanuit gegaan dat Fryslân nooit meer dan 650.000 inwoners zou tellen en vanaf 2032 met krimp te maken zou krijgen, met een daling tot 631.000 inwoners in 2040. De trendprognose van dit jaar gaat uit van een groei tot 689.000 in 2050. De krimp zou daarna inzetten, dus bijna twintig jaar later dan nog maar kort geleden voorzien.

De groeiverwachting en het telkens

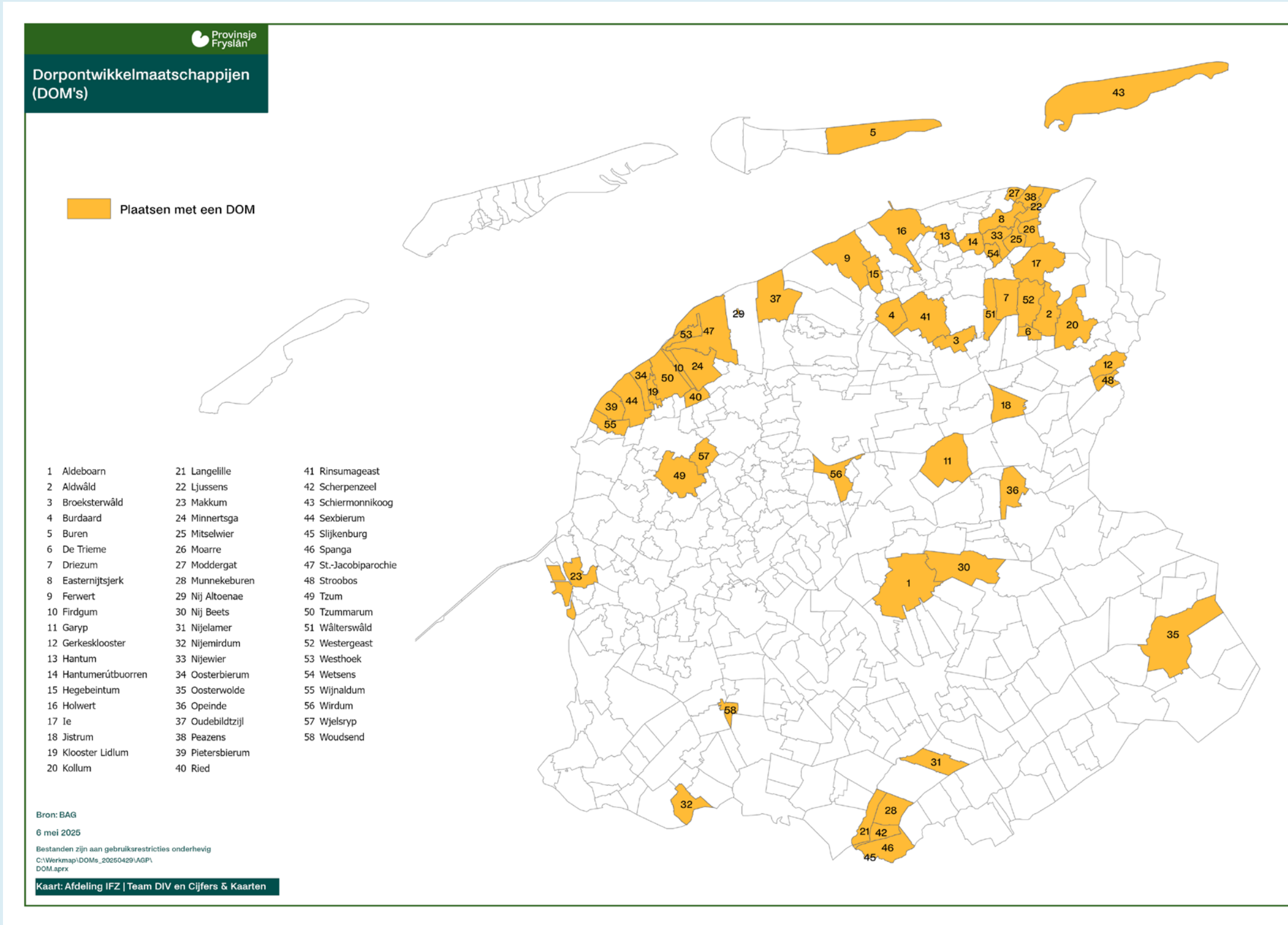
achter de horizon verschuiven van de krimp hangt vooral samen met migratie. De provincie maakt de ramingen namelijk op basis van het recente verleden, en de laatste jaren kwamen er meer mensen naar Fryslân dan voorheen, zowel uit andere delen van Nederland als vanuit het buitenland. Daarbij zijn zowel asielmigratie als overige migratie toegenomen.

Onzekere variabele

Migratie is dus de belangrijkste factor in de aangepaste verwachtingen, maar tegelijk 'de meest onzekere variabele', zo erkent de provincie. Hoewel de waarde van de prognoses dus voor enige relativisering vatbaar is, blijven de trends in grote lijnen echter dezelfde: de Friese bevolking vergrijst en de beroepsbevolking krimpt.

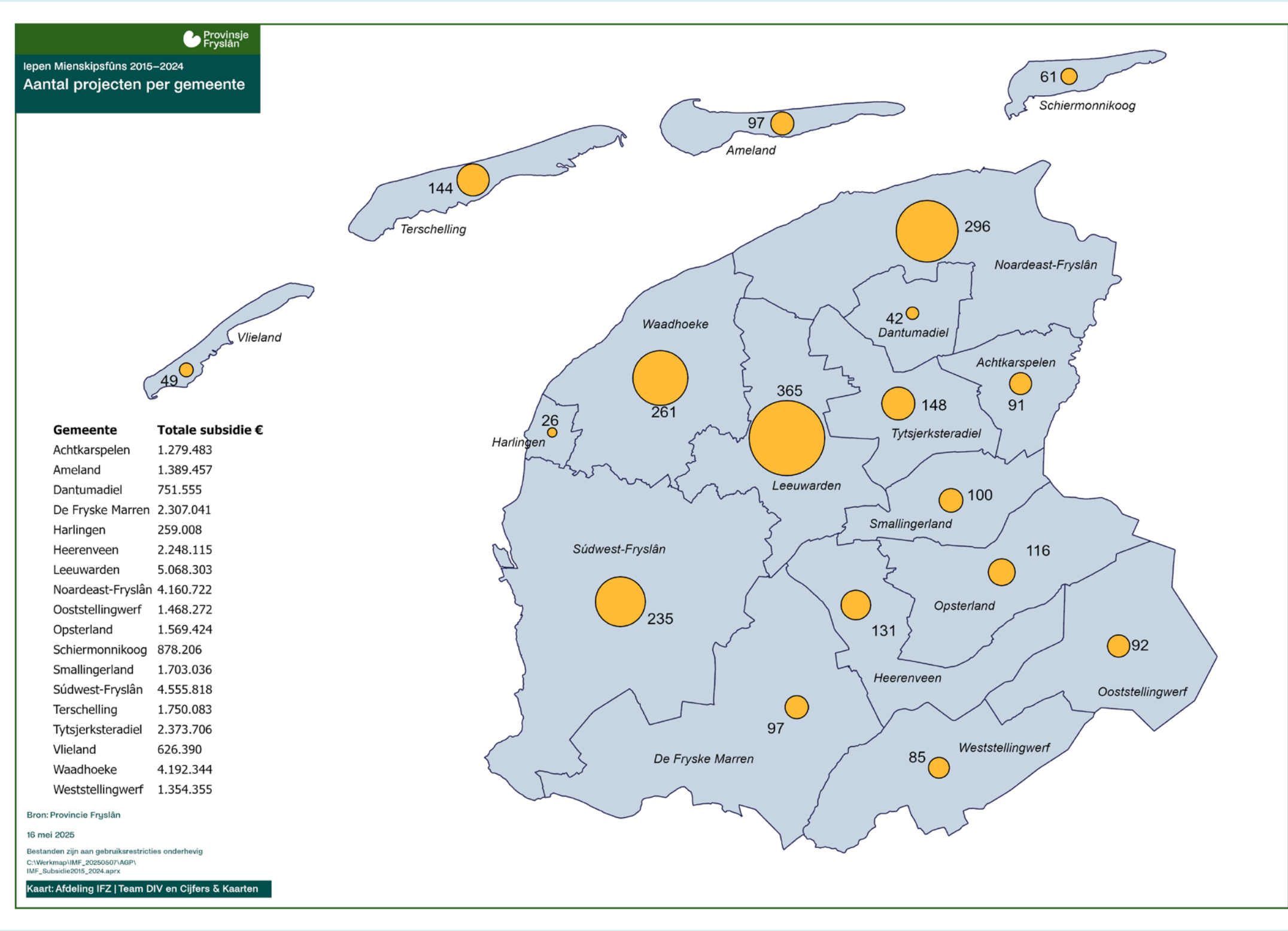
Dat zorgt voor druk op de zorg en de arbeidsmarkt en stelt de leefbaarheid van kleine kernen op de proef. Er is behoefte aan niet alleen meer, maar ook andere woningen - met name kleinere, levensloopbestendige woningen voor ouderen. Gedeputeerde Abel Kooistra zei dinsdag zijn voordeel te zullen doen met de uitkomsten van het trendrapport. „Wy nimme dit mei yn de beliedsfoarming op terreinen lykas wenjen en ekonomy.”

Binnen Fryslân zijn overigens duidelijke verschillen waar te nemen. Waar met name Leeuwarden naar verwachting sterk blijft groeien, ook tot na 2050, zitten de Waddeneilanden nu al tegen het omslagpunt aan en zet in de Zuidwesthoek na 2035 de krimp in. In het zuidoosten houdt de groei nog aan, terwijl in het noorden de bevolking rond 2040 stabiliseert.

Dorpsontwikkelmaatschappijen

Op bovenstaand kaartje is te zien hoe de initiatieven van de DOM-methode over heel Fryslân tot en met 2024 zijn verspreid.

IMF - aantal projecten per gemeente

Op bovenstaand kaartje is te zien hoe de initiatieven verspreid zijn over de gemeenten en hoeveel subsidie er de afgelopen tien jaar via het IMF aan projecten in de verschillende gemeenten is toegekend.

3.

Regionale samenwerking

Via Streekwurk zijn lokale initiatieven ondersteund vanuit streekhuiskantoren. Fryslân is daarbij verdeeld in vijf regio's: Noordwest-Fryslân, Noordoost-Fryslân, Zuidwest-Fryslân, Zuidoost-Fryslân en de Waddeneilanden. Deze regio-indeling ligt ook aan de basis van zes Regio Deals en de Agenda Netwerk Noordoost-Fryslân (ANNO). Stichting Doarpswurk helpt dorpen bij het maken van plannen en startte in 2024 met het project 'toekomstbestendige dorpshuizen' in twintig dorpen.

4.

Integratie in beleid

Leefbaarheid speelt mee in veel provinciale beleidsvelden. Grote projecten zoals Holwerd aan Zee, Tsjûkemar en Nannewiid zijn ondersteund via de beleidsbrief grootschalige maatschappelijke initiatieven. Daarbij is gestuurd op samenhang tussen wonen, economie en voorzieningen. In 2025 evalueren wij deze aanpak.

In 2024 gaven inwoners hun leefomgeving een 7,7, maar er zijn ook zorgen over verdwijnende voorzieningen, de woningmarkt en het onderhoud van de openbare ruimte. De afstanden tot basisvoorzieningen is toegenomen ondanks onze inspanningen, zo blijkt uit het rapport 'Beter bereikbaar' van het Planbureau voor de Leefomgeving. De provincie heeft geleerd om gebiedsgericht te werken, de rol als partner te versterken in samenwerkingstrajecten en meer rekening te houden met regionale verschillen.

FINANCIËN: INVESTEREN IN LEEFBAARHEID

De afgelopen jaren is flink geïnvesteerd in leefbaarheid:

- Friese gemeenten staken in 2024 zo'n € 6 miljoen in wijkfondsen.
- De provincie gaf tot en met 2024 € 1,5 miljoen uit aan DOM's.
- Binnen het IMF is € 38 miljoen aan subsidies verstrekt (2015–2024).
- Het Rijk investeert via de Regio Deals in de periode 2022-2028 ruim € 120 miljoen in de brede welvaart in de Friese regio's. De provincie heeft zo'n € 25 miljoen hierin geïnvesteerd. Een groot deel van deze investeringen komen direct of indirect de leefbaarheid ten goede.

Koppeling met andere beleidsvelden

Provinciale Omgevingsvisie (POVI)

De beleidsbrief Leefbaarheid sluit nauw aan op de Provinciale Omgevingsvisie (POVI). Ruimtelijke keuzes – zoals woningbouw, energietransitie en klimaatmaatregelen – beïnvloeden direct hoe mensen wonen, elkaar ontmoeten en zich thuis voelen. Zeker in een provincie met veel platteland, zoals Fryslân, is ruimtelijke kwaliteit essentieel voor leefbaarheid. De POVI laat zien dat leefbare dorpen en wijken vragen om een goede balans tussen ruimtelijke inrichting en sociale, economische ontwikkelingen. Er is veel vraag naar ruimte: van defensie tot het stroomnet en van woningbouw tot natuur. Daarom moeten we bij elke keuze ook de impact op leefbaarheid meewegen. Een belangrijk uitgangspunt is de ‘30 minutengemeenschap’: voorzieningen voor iedereen binnen een halfuur bereikbaar, vooral van belang voor mensen met minder reismogelijkheden. Ook de focus op ‘slimme groei’ in toerisme in plaats van economische groei draagt bij aan een gezonde, aantrekkelijke leefomgeving.

Natuur

De natuur in Fryslân is rijk en veelzijdig. Denk aan open landschappen, de Friese meren, bijzondere natuurgebieden en veel vogels, met het Waddengebied als UNESCO Werelderfgoed. Fryslân telt twintig Natura 2000-gebieden en vier Nationale Parken. De grutto, nationale vogel én symbool voor biodiversiteit, is in Fryslân een belangrijke graadmeter voor de staat van de natuur. Inwoners van Fryslân hechten veel waarde aan natuur. Volgens het Planbureau Fryslân wil 71% meer ruimte voor natuur¹. Die brede steun laat zien dat mensen natuur belangrijk vinden voor de leefbaarheid. Natuur vermindert stress, stimuleert beweging en brengt mensen samen. Groene plekken helpen bovendien tegen hittestress, verbeteren de luchtkwaliteit en versterken het gevoel van verbondenheid in buurten en dorpen. De provinsje Fryslân is verantwoordelijk voor de bescherming van natuur en het behoud van soorten, op basis van nationale en Europese wetgeving zoals de Omgevingswet en de Natuurherstelwet (2024). Het behoud van Natura 2000-gebieden is daarin een kerntaak. Via het Natuurnetwerk Nederland (NNN) werken we aan een aaneengesloten netwerk van

natuurgebieden, met als doel dat de Friese natuur in 2050 hersteld en weerbaar is. Het beleidskader *Grutsk op ‘e Romte* onderstreept het belang van zorgvuldig omgaan met het landschap. Het vormt de basis voor ruimtelijke keuzes waarin natuur en leefbaarheid samenkomen. Nieuwe ontwikkelingen moeten beter rekening houden met water en bodem als uitgangspunt, om toekomstige overlast, schade en kosten te voorkomen. Ook wordt gewerkt aan schoon en gezond water, in lijn met de Europese Kaderrichtlijn Water – essentieel voor een leefbare en toekomstbestendige provincie.

Landbouw

Landbouw en leefbaarheid hebben op verschillende gebieden raakvlakken. Landbouw is van oudsher een drager van de Friese identiteit, economie en het landschap. Boerenbedrijven vormen niet alleen een belangrijke economische sector, maar spelen ook een belangrijke rol in dorpen en gemeenschappen. Het verdwijnen van boerenbedrijven kan in het landelijk gebied dan ook ten koste gaan van sociale samenhang. Hun werk zorgt voor karakteristieke landschappen die bijdragen aan de leefbaarheid van Fryslân. Vooral agrarisch natuurbeheer maakt het landschap aantrekkelijk en levendig. In de Beleidsbrief landbouw Fryslân 2025–2030 *Noflik buorkje yn Fryslân* is goed, veilig en voldoende voedsel een van de ambities. Daarbij horen ook korte ketens en meer vraag naar lokaal en duurzaam geproduceerd eten. Die ambitie draagt bij aan gezonde gemeenschappen en leefbare dorpen.

Wonen

Een fijne, veilige en betaalbare woning is essentieel voor leefbaarheid. En omgekeerd maakt een sterke gemeenschap een buurt aantrekkelijk om in te wonen. Friezen hechten veel waarde aan rust, natuur, nabijheid van voorzieningen en een buurt waar mensen naar elkaar omkijken.² Fryslân staat voor specifieke uitdagingen: een groeiende vraag naar woningen voor ouderen en starters, vertrek van jongeren en de behoefte aan nieuwe woonvormen. Ook neemt het aantal eenpersoonshuishoudens toe en is er vooral vraag naar kleinere, betaalbare woningen. Demografische ontwikkelingen vragen om slimme woningbouw, ook in kleine kernen. Speciaal hiervoor heeft de provinsje samen met de Landelijke Versnellingstafel Woningbouw de *Kleine Kernen Aanpak* ontwikkeld. De woningmarkt is krap, maar in Fryslân slagen relatief veel mensen met een lager inkomen er nog in om een woning te vinden.³ Het niet kunnen betalen van een geschikte woning leidt ertoe dat veel mensen belangrijke levenskeuzes uitstellen, zoals op zichzelf wonen en kinderen krijgen. Veel ouderen hebben moeite om een passende woning te vinden. Friezen wonen relatief goedkoop: de woonquote⁴ is lager dan het landelijk gemiddelde. Daardoor wordt Fryslân steeds aantrekkelijker voor mensen van buiten de provincie.⁵ We bouwen vooral binnen bestaande dorpen en steden, met oog voor schaal en spreiding. Daarbij houden we rekening met bereikbaarheid van voorzieningen. We hebben afspraken gemaakt met het Rijk en gemeenten over extra woningbouw en sturen op betaalbaarheid en sociale huur. Daarbij komt ook

meer regie op huisvesting van aandachtsgroepen⁶ aan de hand van de Huisvestingsverordening urgent woningzoekenden voor heel Fryslân. De nieuwe wet Versterking regie volkshuisvesting⁷ moet ervoor zorgen dat overheden het wettelijk gereedschap in handen hebben om meer regie en tempo te voeren op de woningbouwopgave. Ook willen we mensen aantrekken die binding hebben met de regio. De provinciale beleidsopgave op het gebied van wonen wordt nader uitgewerkt in een volkshuisvestingsprogramma. De provinsje pakt hierbij een coördinerende, stimulerende en faciliterende rol.

Mobiliteit

Goede bereikbaarheid is cruciaal voor leefbaarheid, vooral op het platteland. Mensen moeten toegang hebben tot werk, zorg, onderwijs en ontmoeting. Mobiliteit maakt dat mogelijk – het gaat niet alleen om afstand, maar vooral om reistijd en beschikbaarheid. Als voorzieningen verdwijnen of centraliseren, worden reisafstanden groter. Dit raakt met name ouderen, jongeren en mensen zonder auto. Minder openbaar vervoer kan leiden tot sociale uitsluiting. De provinsje zet daarom in op slimme oplossingen zoals flexibel OV, deelvervoer en ondersteuning van lokale vervoersinitiatieven. Zo houden we dorpen leefbaar en zorgen we dat iedereen mee kan doen.

Economie

Een sterke economie versterkt de leefbaarheid. Ze zorgt voor werk, voorzieningen en een levendig verenigingsleven. Fryslân kent veel kleine bedrijven en praktisch opgeleide werknemers, maar de beroepsbevolking vergrijsst. Bijscholing blijft

achter en er stromen meer mensen uit dan in. In de beleidsbrief economie 2025-2030 *Tûk groeie troch oparbeidzjen* ligt de nadruk op de stuwende economie (bedrijven met afzet buiten Fryslân) met focus op innovatie en sterke sectoren.⁸ Daarnaast richt het economisch beleid zich op verbetering van de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt. Dit vergroot de kans voor inwoners op werk in de eigen leefomgeving. Het *Onderwijsakkoord Fryslân*⁹ is hiervoor een belangrijk document. Vanuit het beleidsveld leefbaarheid ligt de nadruk met name op de verzorgende economie (zoals zorg, onderwijs, horeca en detailhandel), belangrijk voor het dagelijks leven in de dorpen en steden. Een goede balans tussen beide is nodig. Zeker nu de arbeidsmarkt krap is en sectoren met elkaar concurreren om personeel. Familiebedrijven spelen hierin een sleutelrol. Ze zijn lokaal geworteld, zorgen voor werk en dragen bij aan gemeenschapszin¹⁰. Het *Koopstromenonderzoek Fryslân 2024* laat zien dat ook winkelgebieden onder druk staan, vooral in kleinere plaatsen. De provinsje zet in op maatwerk en functiemix (bijvoorbeeld winkels combineren met maatschappelijke functies) om deze gebieden aantrekkelijk en leefbaar te houden.

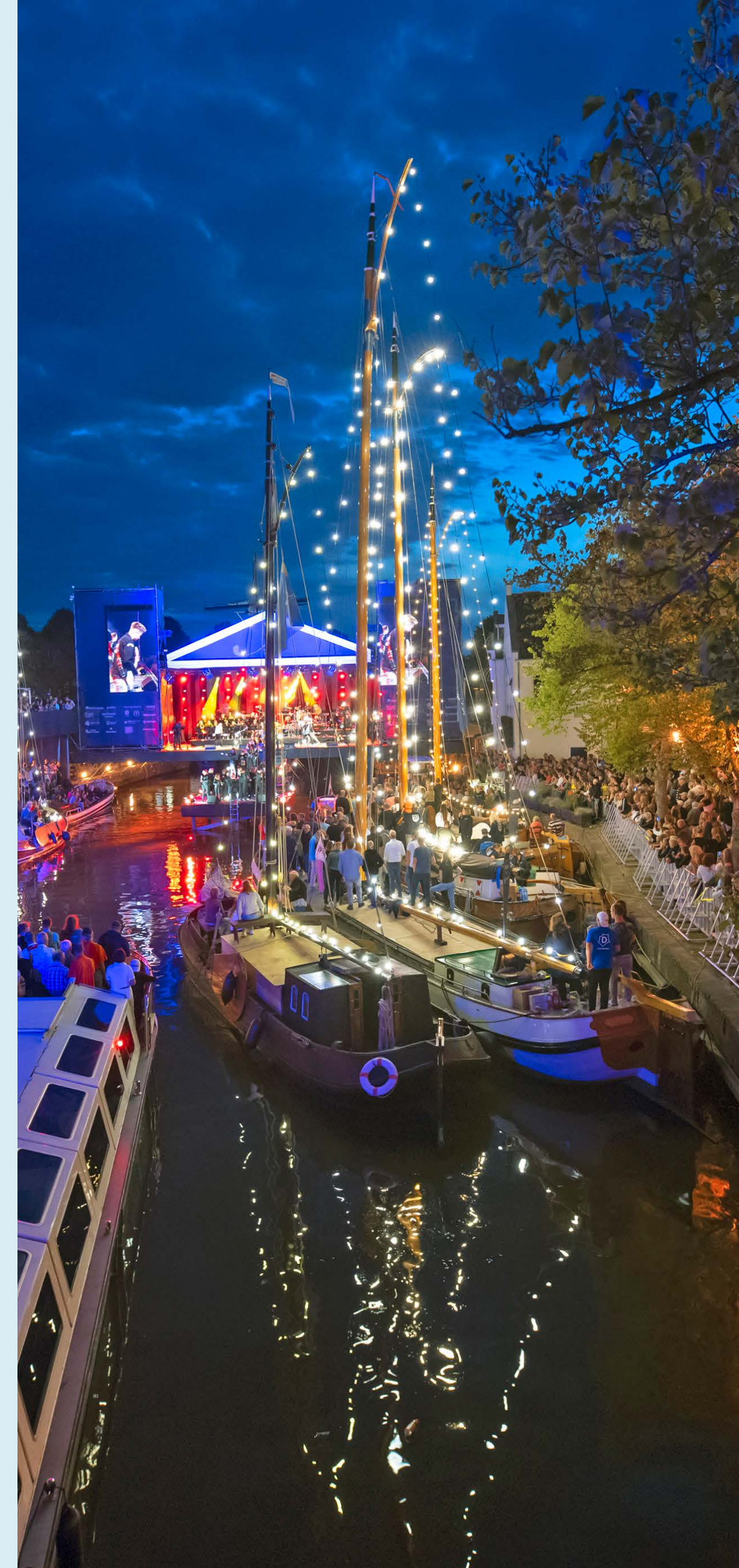
Recreatie en toerisme/ gastvrijheidseconomie

De gastvrijheidssector draagt sterk bij aan het geluk, welzijn en de gezondheid van inwoners en bezoekers. Het Friese landschap en de ruimte voor recreatie maken Fryslân aantrekkelijk, niet alleen voor toeristen, maar ook als fijne woonomgeving. In de beleidsbrief Economie 2025-2030 is de gastvrijheidssector benoemd als een van de zes speerpuntsectoren die onderscheidend zijn voor het Friese economisch klimaat. Het uitgangspunt is

slimme groei. Dat betekent:

- Groei moet eerlijk en milieuvriendelijk zijn, en inwoners voordeel bieden.
- Duurzaam toerisme voorkomt overlast, afval, hoge huizenprijzen en schade aan natuur.
- Recreatie en toerisme dragen bij aan een schoon, gezond en gelukkig Fryslân.
- Per regio wordt gekeken wat nodig is: op de ene plek helpt toerisme voorzieningen zoals een zwembad overeind te houden, op andere plekken is spreiding over het seizoen nodig om drukte te beperken.

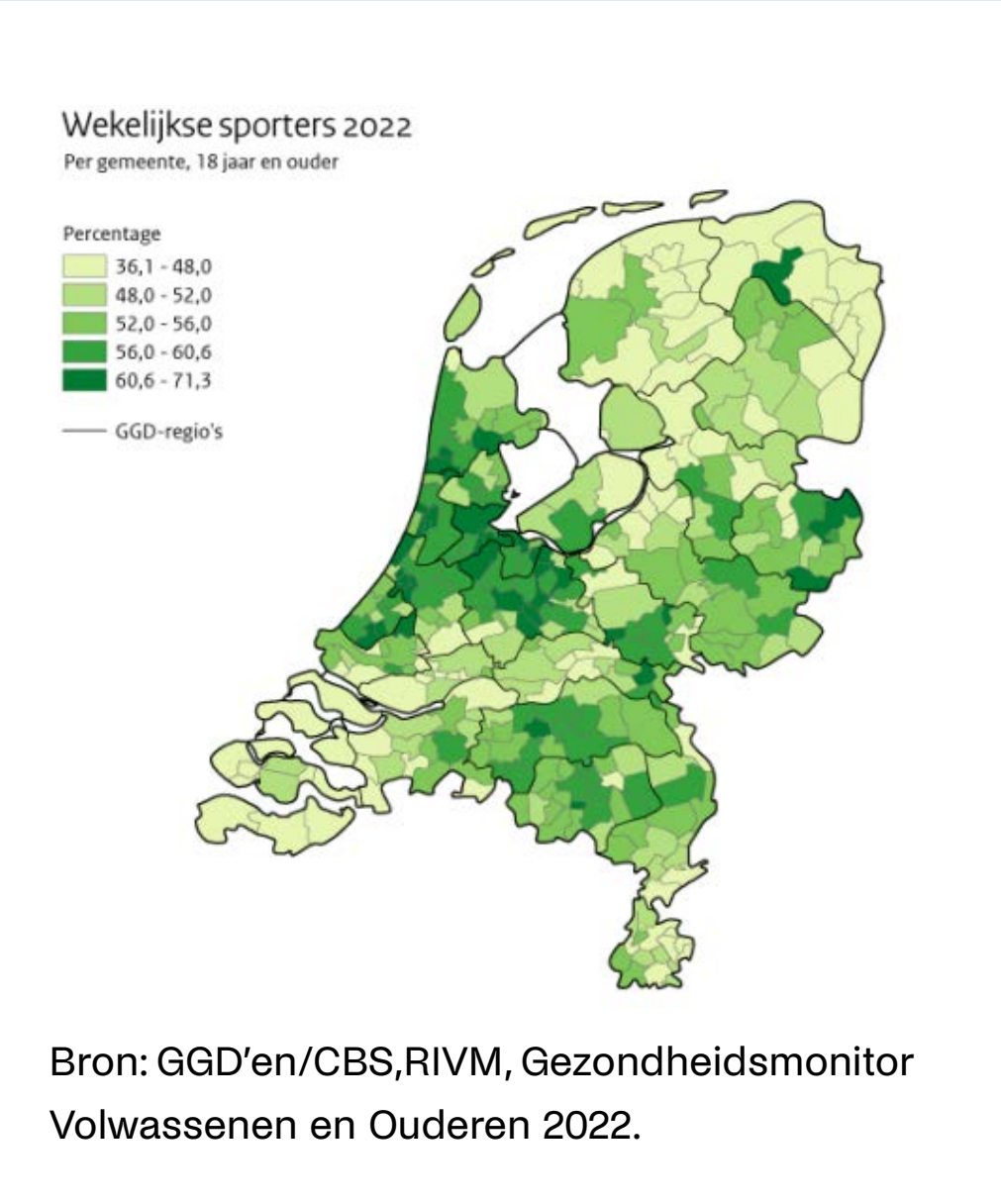
Recreatie en toerisme helpen om werkgelegenheid te spreiden, vooral in dunner bevolkte gebieden als de Waddeneilanden en Zuidwest-Fryslân. Bezoekers besteden geld bij lokale ondernemers, wat de economie versterkt. Ook zorgen toeristische voorzieningen voor levendige dorpen en meer ontmoetingsplekken, waardevol voor zowel toeristen als inwoners. Dit maakt het wonen in dunbevolkte gebieden aantrekkelijker. Tegelijkertijd is 60% van de werkgelegenheid geconcentreerd in Leeuwarden, Drachten, Heerenveen en Sneek. Daarnaast recreëren Friezen graag in eigen provincie: ongeveer een kwart van de Friezen brengt vakanties in eigen provincie door. Wandelen, fietsen en buiten recreëren zijn belangrijk voor hun levenskwaliteit. Goed verbonden routes en voorzieningen maken recreatie aantrekkelijk en dragen bij aan een gezonde leefomgeving en verhogen de kwaliteit van leven. Kortom: de gastvrijheidssector versterkt de leefbaarheid van Fryslân.

Sport en beweging

Sport versterkt de sociale samenhang en is goed voor de gezondheid. Het Friese verenigingsleven is voor een groot deel rond sportverenigingen georganiseerd. Verenigingen bieden mensen ontspanning en sociale contacten. Bewegen is de goedkoopste en meest effectieve vorm van zorgpreventie. Daarom stimuleert de provinsje gezond bewegen, zoals vastgelegd in de beleidsbrief Sport 2025–2028 *Fryslân yn Beweging*: iedereen doet mee. Daarin is aandacht voor Friese sporten, breedtesport en topsport. Fryslân heeft een sterk sportprofiel.

Relatief weinig Friezen sporten wekelijks (zie afbeelding hiernaast). Meer dan de helft van de volwassenen heeft overgewicht.¹¹ Van de inwoners die 65 jaar en ouder zijn, is bijna zes op de tien te zwaar. In bepaalde gebieden zijn uitschieters te vinden, zoals in Harlingen. De provinsje wil dat in 2040 minstens 75% van de Friezen genoeg beweegt, in lijn met het landelijke doel. Nu haalt 51% die bewegingsnorm, landelijk is dat 46%.¹² De Wereldgezondheidsorganisatie ziet te weinig bewegen als een groeiende volksziekte. Daarom stimuleert de provinsje een gezonde leefstijl met een beweegaanbod voor diverse doelgroepen. Ze pakt daarin een actieve rol als aanjager, verbinder en vernieuwer.

Cultuur

Cultuur is onlosmakelijk verbonden met leefbaarheid. Cultuur is meer dan kunst en erfgoed. Het gaat ook om hoe mensen zich uitdrukken, elkaar ontmoeten en betekenis geven aan hun omgeving. In Fryslân speelt cultuur een grote rol in het versterken van identiteit, verbondenheid en het gevoel van thuis zijn. De cultuurnota *Tosken yn in nije tiid 2025-2028* benadrukt het belang van meedoen aan cultuur voor welzijn en leefkwaliteit. Veel Friezen zijn actief als zanger, muzikant, speler of vrijwilliger, vooral binnen verenigingen in dorpen en kleine kernen. Culturele activiteiten brengen generaties samen, zorgen voor ontmoetingen en versterken de gemeenschap. Door lokale cultuur te ondersteunen, draagt de provinsje bij aan vitale gemeenschappen waar mensen zich verbonden voelen, juist in een tijd van verandering.

Friese taal en meertaligheid

De Friese taal en streektaalen zorgen voor saamhorigheid, trots en culturele identiteit. Ze versterken het gemeenschapsgevoel en dragen zo bij aan de leefbaarheid. Uit onderzoek van de RUG blijkt dat Friezen die de Friese taal actief gebruiken een groter sociaal leven hebben. Volgens de ImagoMonitor is de Friese taal en cultuur een belangrijke reden om in Fryslân te blijven wonen.¹³ Tegelijk ervaart een derde van de niet-Friezen het Fries als een drempel om zich hier te vestigen. De provinsje ziet zichzelf als hoeder van het Fries, zoals vastgelegd in de Taalnota 2025–2028 *Fansels Frysk*, en zet in op behoud én openheid. Met meertalige initiatieven willen we ook nieuwe inwoners helpen zich thuis te voelen in Fryslân. Zo worden samen met de gemeenten afspraken gemaakt over het aanbieden van taalcursussen en ondersteunen we de ontwikkeling van taal-leerapps.

Erfgoed

Erfgoed kan helpen om een plek leefbaar te houden. Erfgoed toont de Friese geschiedenis en versterkt het gevoel van verbondenheid. Als erfgoed zichtbaar en toegankelijk is, zorgt het voor meer trots, samenhang en identiteit in een dorp of wijk. Monumenten, terpen, oude gebouwen en het cultuurlandschap geven sfeer en karakter aan de omgeving. Als erfgoed een nieuwe functie krijgt – zoals dorpshuis, zorgplek of cultureel centrum – helpt dat om voorzieningen te behouden en leegstand te voorkomen, vooral in regio's met bevolkingsdaling. Erfgoed brengt mensen samen. Bewoners zetten zich bijvoorbeeld in om kerken, molens of landschappen te behouden of op te knappen. Dit is extra waardevol op plekken waar

de sociale samenhang onder druk staat. Het provinciale erfgoedbeleid is vastgelegd in het Omgevingsprogramma *Erf-Goed 2025–2028*, en de waarden van het Friese landschap zijn opgenomen in de structuurvisie *Grutsk op 'e Romte*.

Energie

Fryslân werkt, net als de rest van Nederland, aan de verduurzaming van energie. In de Friese Energievisie staan vijf leidende principes voor het toekomstige energiesysteem van Fryslân, waaronder: energie moet zoveel mogelijk van en voor de gemeenschap zijn. Inwoners krijgen zeggenschap en kunnen meedelen in opbrengsten. Dat zorgt voor draagvlak én biedt ook kansen voor dorpsbelangen, coöperaties of energiecollectieven om te investeren in leefbaarheid. Fryslân is koploper in hernieuwbare energie, met meer dan 70 energiecoöperaties. Groene energie draagt zo niet alleen bij aan duurzaamheid, maar ook aan kracht en samenhang van gemeenschappen. Tegelijk roept de energietransitie ook zorgen op: over landschap, geluid of een oneerlijke verdeling van baten en lasten. Daarnaast is het elektriciteitsnet op sommige plekken overbelast. Dit vertraagt woningbouw, bedrijfsuitbreiding en elektrisch vervoer. Ook vraagt de overgang naar duurzame energie om uitbreiding van infrastructuur – van transformatorhuisjes in dorpen tot hoogspanningslijnen op het platteland. Toegang tot energie wordt schaarser. Dat maakt de energietransitie urgent, maar ook complex en van directe invloed op de leefbaarheid.

Eindnoten

Hoofdstuk 1

- 1) Planbureau Fryslân, rapport ‘Fries geluk staat onder druk’ (19 november 2024).

Hoofdstuk 2

- 1) Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), artikel ‘2011-2021: Bevolkingskrimp vooral in de kleinere kernen’ (17 maart 2025).
- 2) Provinsje Fryslân, factsheet bevolking en huishoudens: uitkomsten trendraming 2024-2025 (april 2025).
- 3) Staatscommissie demografische ontwikkelingen 2050, rapport ‘Gematigde groei’ (januari 2024).
- 4) Provinsje Fryslân, factsheet ‘Friese Bevolkingsprognose 2024-2050’ (april 2025).

Hoofdstuk 3

- 1) De regionale Monitor Brede Welvaart van het Centraal Bureau van de Statistiek (CBS) brengt de brede welvaart van gemeentes, provincies en COROP-gebieden in kaart. Aan de hand van 41 indicatoren geeft de monitor een breed en divers beeld van de staat en ontwikkeling van de regionale samenleving.
- 2) Planbureau Fryslân, rapport ‘Fries geluk staat onder druk’ (19 november 2024).
- 3) KplusV, rapport ‘Stân fan de leefberens’ (februari 2025).

Hoofdstuk 4

- 1) LEADER is een Europees subsidieprogramma dat de leefbaarheid, economie en duurzaamheid van plattelandsgebieden bevordert.

- 2) Raad voor de leefomgeving in infrastructuur (Rii), Raad voor het Openbaar Bestuur (ROB) en Raad voor Volksgezondheid en Samenleving (RVS).
- 3) Het idee dat groei in steden vanzelf meehelpt aan de ontwikkeling van landelijke gebieden – ‘als het regent in de stad, druppelt het op het platteland’ – blijkt in de praktijk niet te kloppen. Het rapport *Elke regio telt!* toont juist het tegenovergestelde aan: sterke stedelijke regio’s trekken jongeren en hoger opgeleiden weg uit landelijke gebieden, waardoor deze regio’s verder verzwakken.

Hoofdstuk 5

- 1) Leeuwarder Courant, artikel: waarom Oerrock niet zonder vrijwilligers kan (27 mei 2025).
- 2) De provinsje heeft door bureau Scherp in Veiligheid een onderzoek laten uitvoeren naar evenementen in Fryslân, getiteld: inventarisatie onderzoek evenementen, perspectief voor de Friese evenementensector (april 2025).
- 3) Werktitel en herijking bestuurstafel Seker en Sûn.
- 4) Als de huidige trends zich doorzetten, voorspelt het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) dat in 2050 64% van de volwassen Nederlanders overgewicht zal hebben.
- 5) Cuperus en De Voogd, ‘Atlas van afgehaakt Nederland’ (17 december 2021).
- 6) Referentieraming 2024 van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW).
- 7) Inmiddels voor de vierde keer uitgeroepen tot beste bacheloropleiding van Nederland.
- 8) RUG, Talentenmonitor Friesland - verhalen op de Friese arbeidsmarkt (november 2023).

Bijlage 1

- 1) Voorbeelden van bekostigde onderzoeken zijn: (1) Bureau Scherp in Veiligheid, inventarisatie onderzoek evenementen, perspectief voor de Friese evenementensector (april 2025), (2) Kadaster, de verhuisstromen in Fryslân (drie edities 2022, 2023 en 2024), (3) KBA Nijmegen, Leren en participeren: een nieuwe strategie voor dunbevolkte regio’s (juli 2024), (4) KplusV, stân fan de leefberens (februari 2025), (5) RUG, onderzoek terugmigratie jongvolwassenen naar rurale gebieden (lopend, vanaf 1 maart 2024) en (6) RUG, Talentenmonitor Friesland - verhalen op de arbeidsmarkt (november 2023).
- 2) Sinds 2022 nemen wij als provinsje deel aan DataFryslân.

Bijlage 2

- 1) Planbureau Fryslân, natuur en landschap in Fryslân (juni 2025).
- 2) Markteffect, de Friese ImagoMonitor - deelmeting wonen, werken en studeren in Fryslân (juni 2025).
- 3) RIGO - Betaalbaarheidsgrenzen in de nieuwbouw 2025.
- 4) Het percentage inkomen dat besteed wordt aan wonen.
- 5) Kadaster, onderzoek Instromers en Fryske kopers in de provinsje Fryslân 2023 (december 2024).
- 6) Aandachtsgroepen zijn mensen die zich in een kwetsbare positie bevinden en daardoor begeleiding en ondersteuning nodig hebben voor hun specifieke woonvraag. Zij hebben minder kans op het vinden van een passend onderkomen.

- 7) Het is nog onduidelijk wanneer deze wet wordt vastgesteld.
- 8) De economische speerpuntsectoren zijn: watertechnologie, High Tech Systemen & Materialen (HTSM), circulaire materialen, maritieme technologie, agrofood en gastvrijheid.
- 9) In het Onderwijsakkoord Fryslân is vastgesteld hoe de vijf onderwijsinstellingen (Aeres, Firda, NHL Stenden, RUG en Van Hall Larenstein), de gemeente Leeuwarden en de provinsje Fryslân structureel samenwerken om wendbare mensen te leveren aan de arbeidsmarkt en de samenleving.
- 10) RUG, groeien in verbinding, een onderzoek naar de uitdagingen van familiebedrijven in Fryslân en hoe beleid hen kan ondersteunen, A. Noordenbos (juli 2025).
- 11) RIVM/GGD/CBS, Regiobeeld, 2022.
- 12) Minstens 150 minuten per week matig tot intensief bewegen, verspreid over meerdere dagen, én minstens twee keer per week oefeningen voor spieren en botten.
- 13) Markteffect, de Friese ImagoMonitor - deelmeting wonen, werken en studeren (juni 2025).

Colofon

Uitgave

Provinsje Fryslân

Postbus 20120

8900 HM Leeuwarden

Telefoon: 058 292 59 25

E-mail: provincie@fryslan.frl

Foto's

Doarpswurk, DSG, Marcel van Kammen, NHL Stenden,
provinsje Fryslân, Slachtemarathon, Sport Fryslân,
Harrie Dijkstra

Vormgeving

Provinsje Fryslân

September 2025

Disclaimer toegankelijkheid

Dit rapport is zoveel mogelijk digitaal
toegankelijk gemaakt. Met uitzondering van
de complexe figuren. De strekking ervan
wordt meestal in de tekst beschreven.

Heeft u vragen of wenst u aanvullende
informatie? Neem dan contact op met de
provinsje Fryslân. We helpen u graag verder.
Dat kan telefonisch via 058-292 59 25 of
mail naar provincie@fryslan.frl.